

Een initiatief van de dienst vorming van Toerisme Vlaanderen

Syllabus vorm-de-vormers-cursus voor reis(bege)leiders en gidsen

TOERISME VLAANDEREN

SYLLABUS VORM-DE-VORMERS-CURSUS VOOR REIS(BEGE)LEIDERS EN GIDSEN
EEN INITIATIEF VAN DE DIENST VORMING VAN TOERISME VLAANDEREN

“In essentie heeft duurzaam toerisme te maken met respect voor de mens, het milieu en de lokale cultuur van de gastregio. Er wordt gestreefd naar een evenwicht tussen economische baten, ruimtelijke lasten en maatschappelijke draagkracht. Duurzaam toerisme is een denk- en doe-proces om te komen tot een betere en kwaliteitsvolle toeristische ontwikkeling.”

VERSIE SEPTEMBER 2006

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	5
2. Doel van de cursus	5
3. Doelgroepen van de cursus	6
4. Structuur van de syllabus	7
HOOFDSTUK 1: WAT IS DUURZAAM TOERISME?	9
1. Historiek van het begrip duurzame ontwikkeling	9
2. De duurzaamheidsdriehoek	10
3. Duurzaam toerisme	11
4. De duurzame reiziger	14
HOOFDSTUK 2: HET TOERISTISCH PRODUCT EN DE ROL VAN DE REIS(BEGE)LEIDER EN GIDS	18
1. Inleiding: De complexe samenstelling van het toeristisch product	18
2. Situering van de rol en de verantwoordelijkheden van de reis(bege)leider en gids in het toeristisch product	20
2.1. De moderne reis(bege)leider en gids vervult verschillende rollen.	20
2.2. Evoluties in de rol van reis(bege)leider en gids	20
2.3. Rol van de reis(bege)leider en gids op vlak van duurzaam toerisme	21
3. Duurzaam toerisme in elk van de elementen van het toeristisch product	22
3.1. Vervoer	23
3.2. Verblijf	27
3.3. Activiteiten op de bestemming	30
3.3.1. Natuur	30
3.3.2. Cultuur	33
3.3.3. Economie en politiek	35
HOOFDSTUK 3: COMMUNICATIE	36
1. De toerist informeren over wat mag en wat niet mag	37
2. De toerist instrumenten aanreiken om te handelen	40
3. Inspelen op kwaliteitseisen van de toerist	42
HOOFDSTUK 4: ECOLABELS EN GEDRAGSCODES	43

1. Wat zijn ecolabels?	43
2. Voorbeelden en toelichting van toeristische ecolabels	43
3. Wat zijn gedragscodes?	46
4. Voorbeelden en toelichting van veel gehanteerde gedragscodes	47

INLEIDING

1. Doel van de cursus

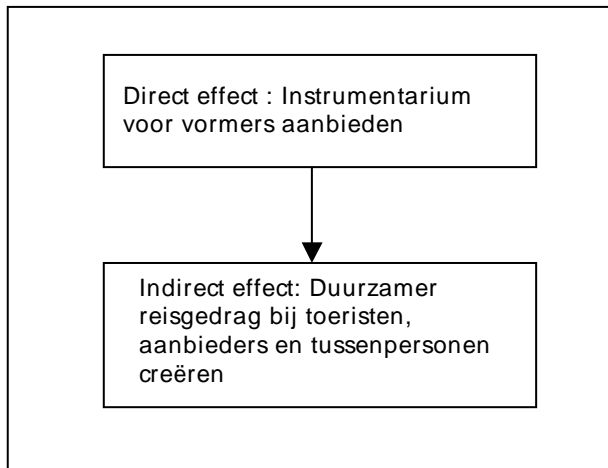
Met de cursus wil Toerisme Vlaanderen de continuïteit van de opname van duurzaam toerisme in de opleiding verzekeren.

Het doel van de cursus is het aanbieden van een instrumentarium aan de vormers van reis(bege)leiders en gidsen zodat die in hun cursussen op hun beurt sterker kunnen inspelen op aspecten van duurzaam toerisme. Het effect hiervan is dat de reis(bege)leiders en gidsen zich bewuster worden van de maatschappelijke verantwoordelijkheid die zij kunnen nemen ten aanzien van duurzame toeristische ontwikkeling.

De cursus vorm-de-vormers voor reis(bege)leiders en gidsen wil een antwoord bieden op volgende vragen:

- Wat is duurzaam toerisme, wat is duurzaam toeristisch gedrag vanuit het standpunt van de toerist, vanuit het standpunt van de producent? Wat is de problematiek?
- Wat is de courant gebruikte terminologie omtrent duurzaam toerisme?
- Waar kunnen reis(bege)leiders en gidsen praktische informatie vinden over duurzaam toerisme en niet zo duurzaam toerisme? Welke zijn goede voorbeelden (good practice case studies) en minder goede voorbeelden?
- Op welke manier kunnen reis(bege)leiders en gidsen een bijdrage leveren aan duurzaam toerisme? Hoe en waar kunnen reis(bege)leiders en gidsen actie ondernemen? Waar ligt hun verantwoordelijkheid?
- Hoe kunnen reis(bege)leiders en gidsen de boodschap van duurzaam toerisme overbrengen aan de klant (communicatie)?
- Wat zijn kwaliteitslabels? Welke zijn belangrijk? Waarvoor staan ze?
- Wat zijn gedragscodes? Welke zijn belangrijk? Wat houden ze in?

Via deze weg willen we met de cursus uiteindelijk een duurzamer reisgedrag realiseren bij de toeristen, de aanbieders en de tussenpersonen (reisagenten en touroperators) in de toeristische sector.

3. Doelgroepen van de cursus

De doelgroepen voor de cursus bestaan uit de vormers van:

- reisleiders;
- reisbegeleiders;
- gidsen (toeristische gidsen en natuurgidsen).

Meer specifiek gaat het om:

- Vormers die instaan voor cursussen waar duurzaam toerisme bij aansluit of reeds deel van uitmaakt.
- We richten ons wat de gidsen betreft naar vormers van toeristische gidsen en natuurgidsen. Omwille de aard van de inhoud van de opleiding tot museumgids, enerzijds, en de afwezigheid van een overkoepelende organisatie die cursussen aanbied voor museumgidsen, anderzijds, worden vormers van museumgidsen momenteel niet als doelgroep voor dit project weerhouden.

Noot: Hoe de reisleiders, reisbegeleiders en gidsen kunnen inspelen op duurzamer gedrag hangt mede af van aard van de bestemming. Reis(bege)leiders kunnen actief zijn in België, Europese landen, niet-Europese landen,... Gidsen zijn actief binnen Vlaanderen.

In dit verband streeft de cursus er naar informatie aan te reiken die relevant is voor de diverse doelgroepen.

4. Structuur van de syllabus

Met de voorgestelde syllabus streven we er naar om kennis op te bouwen en informatie te verschaffen over duurzaam toerisme en tegelijkertijd deze kennis en informatie te linken aan de rol die reis(bege)leiders en gidsen kunnen spelen op het vlak van duurzaam toerisme.

De syllabus begint met een situering over de problematiek van duurzaam toerisme. Daarna wordt in het tweede (kern)hoofdstuk aan de hand van concrete cases aangegeven waar en op welke manier de reis(bege)leiders en gidsen kunnen bijdragen aan een duurzaam toerisme. Om zo volledig mogelijk te zijn volgen we hierbij de elementen in het productieproces van reizen (vervoer, verblijf, activiteiten). In het derde hoofdstuk besteden we aandacht aan het overbrengen van de boodschap duurzaam toerisme aan de klant. Op welke manier kan de klant geïnformeerd worden zonder dat hij hierbij met opgeheven vinger benaderd wordt? In het vierde hoofdstuk tenslotte staan we stil bij kwaliteitslabels en gedragscodes.

Kort samengevat ziet de opbouw van de syllabus er als volgt uit:

Hoofdstuk 1: Toelichting over de duurzaamheidsdriehoek: People-Profit-Planet. Wat is duurzaam toerisme en hoe omschrijven we duurzame reizigers ?

Hoofdstuk 2: Het toeristisch product en de rol daarin van de reis(bege)leider en gids

Introductie: Situering van de rol en de verantwoordelijkheden van de reis(bege)leider en gids in het toeristisch product en aandacht voor de complexe samenstelling van het toeristisch product.

Uitwerking van het belang van duurzaam toerisme in elk van de elementen (vervoer, verblijf, activiteiten) in het productieproces, gekoppeld aan de mogelijke rol van de reis(bege)leider en gids:

- Vervoer
 - De verschillende transportmiddelen en hun impact, mogelijke alternatieven?
 - Transport naar de bestemming en transport op de bestemming.
- Verblijf
 - Watergebruik
 - Energiegebruik
 - Afvalproblematiek
 - Locatie van accommodatievormen
- Activiteiten op de bestemming
 - Natuur
 - Natuurbeleving en natuurrecreatie
 - Effecten van recreatie op de natuur
 - Tips natuurbeleving
 - Cultuur
 - Commercialisering lokale culturen
 - Gedrag van de toerist: fotograferen, fooien, bedelaars, afval, souvenirs, afdingen, kledij,...
 - Economie en politiek

Hoofdstuk 3: Communicatie

Consumentengedrag beïnvloeden door informatieverstrekking is niet evident. Maatregelen in bestemmingsgebieden (voorbeeld visitor management) zijn vaak effectiever om het gedrag van toeristen in goede banen te leiden. Toch blijft het zeer belangrijk het publiek bewust te maken dat bepaald gedrag schadelijk is. De reis(bege)leider en gids kan in dit opzicht een belangrijke voorlichtende rol spelen. Vandaar dat we aan het thema van communicatie een apart hoofdstuk wijden met aandacht voor de mogelijke strategieën bij het informeren van de klant door de reisorganisatie in combinatie met de reis(bege)leider en gids. Hierbij staat de vraag over **hoe** de boodschap het best kan overgebracht worden aan de toerist centraal.

- De toerist informeren over wat mag en wat niet mag
- De toerist instrumenten aanreiken om duurzaam te handelen
- Inspelen op kwaliteitseisen van de toerist

Hoofdstuk 4: Ecolabels en gedragscodes

- Wat zijn ecolabels?
- Voorbeelden en toelichting van toeristische ecolabels
- Wat zijn gedragscodes?
- Voorbeelden en toelichting van veel gehanteerde gedragscodes

HOOFDSTUK 1: WAT IS DUURZAAM TOERISME?

Duurzaam toerisme is een logisch gevolg van de discussies met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Vooraleer we hiertoe komen geven we eerst een kort overzicht van drie belangrijke internationale mijlpalen in de geschiedenis van duurzame ontwikkeling.

Na deze historiek volgt het principe van de zogenaamde 'duurzaamheidsdriehoek'. Dit conceptueel model illustreert de componenten van duurzame ontwikkeling.

1. Historiek van het begrip duurzame ontwikkeling

We kunnen de historiek van duurzame ontwikkeling het best benaderen door kort enkele belangrijke documenten en gebeurtenissen te overlopen.

▪ 1972 - Club van Rome - het rapport 'Grenzen aan de groei'

De eerste stappen op de weg naar duurzame ontwikkeling worden gezet door de 'Club van Rome' die in 1972 een alarmerend rapport publiceert over de gevolgen van de economische groei.

Hun ophefmakende rapport 'Grenzen aan de groei'/'Limits to growth' dat in 1972 gepubliceerd wordt, stelt dat de toenmalige economische en demografische ontwikkelingen een dermate grote druk leggen op de wereldvoorraad aan grondstoffen dat uitputting van deze voorraden onafwendbaar lijkt. De externe effecten van de economische groei, namelijk verontreiniging van water, lucht en grond veroorzaken een bedreiging voor mens en natuur. Voor het eerst wordt dus een verband gelegd tussen economische groei en de gevolgen hiervan voor het milieu.

▪ 1987 - Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling - het Brundtland-rapport 'Our Common Future'

De 'World Commission on Environment and Development' of 'Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling', een door de Verenigde Naties opgericht orgaan, publiceert in 1987 het 'Brundtland-rapport'.

Het Brundtland-rapport 'Our Common Future' probeert een antwoord te vinden op een aantal fundamentele problemen op wereldschaal zoals vervuiling, uitputting van de natuurlijke grondstoffen, overbevolking, armoede en ongelijkheid.

In dit rapport wordt voor het eerst het begrip duurzame ontwikkeling geïntroduceerd. Deze definitie wordt nu algemeen toegepast:

'Duurzame ontwikkeling is een ontwikkelingsmodel dat voorziet in de behoeften van de huidige generaties, zonder de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien aan te tasten'.

Duurzame ontwikkeling betreft dus een uitgebalanceerde relatie tussen economie en ecologie met aandacht voor de sociale en culturele effecten van de economie.

sche groei. Het betekent niet dat economische groei en welvaartsverhoging uit den boze zijn.

▪ 1992 - Rio Conferentie - de Verklaring van Rio en Agenda 21

In 1992 vindt te Rio de Janeiro de VN Wereldtop (Earth Summit) plaats over milieu en ontwikkeling. Twee weken lang praten vertegenwoordigers van 182 staten over duurzame ontwikkeling. Deze bijeenkomst leidde tot de 'Verklaring van Rio' en het 'Actieplan 21' of 'Agenda 21'.

De Verklaring van Rio somt de 27 principes van duurzame ontwikkeling op. Deze verklaring maakt duidelijk dat economische vooruitgang op lange termijn onverbreekelijk verbonden is met de bescherming van het leefmilieu. De bescherming is bovendien een mondiale verantwoordelijkheid.

Actieplan 21 of Agenda 21 is de praktische vertaling van deze 27 principes.

De 182 deelnemende staten ondertekenden het verdrag en verbonden zich ertoe elk een nationaal beleid voor duurzame ontwikkeling uit te stippelen. Het Belgisch parlement ratificeerde de verdragen en een federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2004 werd opgesteld. Dit plan werd goedgekeurd door de federale regering op 20 juli 2000¹.

▪ 2006 – Stand van zaken?

Op internationaal vlak volgden na de top in Rio nog drie belangrijke overlegmomenten in respectievelijk 1997, 1999 en 2002. Deze overlegmomenten worden de Rio+5, Rio+7 en Rio+10 conferentie genoemd omdat ze vijf, zeven of tien jaar na de ingrijpende top van 1992 plaatsvonden. De Rio+10 conferentie of 'The World Summit on Sustainable Development' vond in 2002 plaats in Johannesburg. In deze conferentie wordt, zoals ook in 1999, de relatie met toerisme gelegd. De Chairmans paper vermeldt dat er een meer leefbaar toerisme moet ontwikkeld worden dat bijdraagt tot meer welstand onder de inheemse bevolking en tot behoud van haar culturele en ecologische integriteit.

2. De duurzaamheidsdriehoek

Het begrip duurzame ontwikkeling is een vlag die vele ladingen dekt en de invulling van het begrip is zeer ruim. Niettemin zoekt duurzame ontwikkeling naar oplossingen voor diverse maatschappelijke problemen en houdt ze rekening met de belangen van zowel mens, economie als milieu, de zogenaamde 'kapitaalvoorraden'². In de Engelse terminologie gebruiken we de begrippen: people, profit, planet.

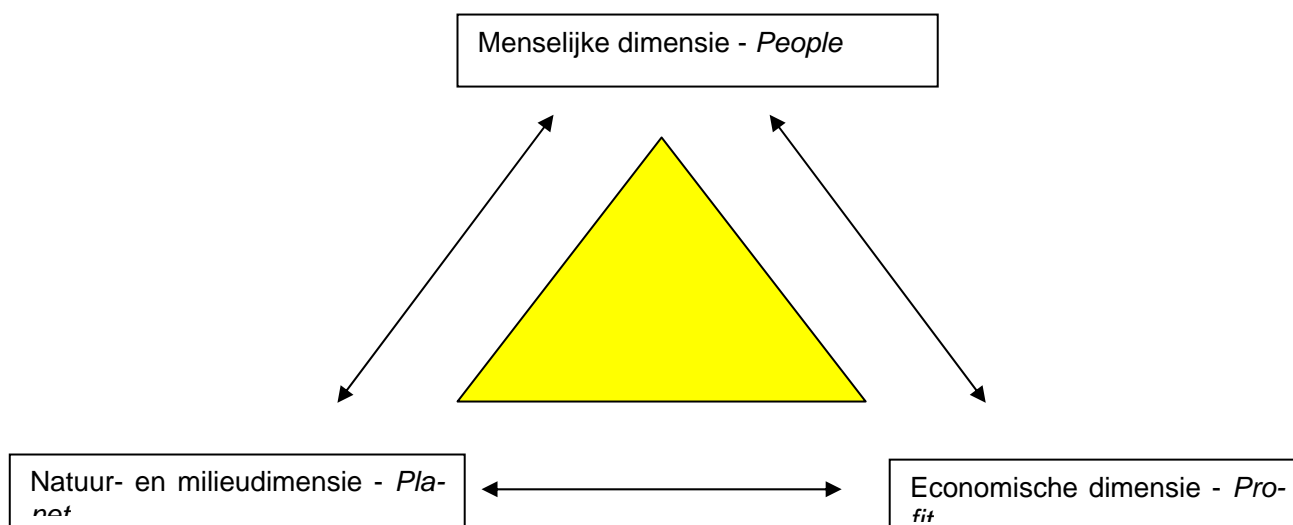
De samenhang tussen deze drie peilers wordt voorgesteld in een conceptueel model dat we de duurzaamheidsdriehoek noemen. Volgens dit model wordt de maatschappij ingedeeld in drie grote groepen kapitaalvoorraden of 'dimensies':

¹

² BERNHEIM T. en DRESSELAERS P., "Het driehoeksmodel", interne nota van de Task Force voor duurzame ontwikkeling: Federaal Planbureau.

- menselijke dimensie: elementen met betrekking tot gezondheid, kennis, opleiding, cultuur, enz.;
- milieudimensie: natuurlijke rijkdommen, milieukwaliteit, biologische diversiteit, enz.;
- economische dimensie: machines, gebouwen, financiële middelen, enz.

Figuur 1
De duurzaamheidsdriehoek

Samen vertegenwoordigen deze drie dimensies de rijkdom en het ontwikkelingspotentieel van de maatschappij. Ze zijn onderling met elkaar verbonden in die mate dat iedere verandering in één ervan gevolgen zal hebben op de andere dimensies.

Duurzame ontwikkeling streeft fundamenteel naar een evenwicht in het beheer van de drie dimensies en dit zowel op het lokale, het nationale als het internationale niveau.

Het begrip duurzame ontwikkeling wordt gehanteerd in diverse sectoren van de economie. Het is logisch dat ook in de toeristische sector het begrip duurzame ontwikkeling geïntroduceerd werd. De toeristische sector is immers de sector bij uitstek met gevolgen voor mens, cultuur, economie en milieu in de gastregio's.

3. Duurzaam toerisme

De internationale instellingen op toeristisch vlak zoals de World Tourism Organization (UNWTO), United Nations (UN), World Travel & Tourism Council (WTTC) en andere organisaties werken hard om de principes van duurzame ontwikkeling ook op toeristisch vlak te integreren. Internationale conferenties worden georganiseerd, rapporten worden gepubliceerd, statements en verklaringen worden afgelegd.

Enkele belangrijke internationale verwezenlijkingen:

- in 1995: het charter voor duurzaam toerisme (UNWTO wereldcongres in Lanzarote);
- in 1996: Agenda 21 voor de toeristische industrie (UNWTO, WTTC, Earth Council);
- in 2002: Jaar van het ecotoerisme (UNWTO, UNEP - de conferentie van Quebec).

In de wetenschappelijke literatuur duikt het begrip duurzaam toerisme op vanaf de jaren '90. De informatiestroom die op gang komt is vrij omvangrijk en het is niet altijd eenvoudig om greep te krijgen op het begrip. Hierna vermelden we de meest recente acties die ondernomen werden:

- 1995: UNWTO Wereldcongres in Lanzarote: Charter voor duurzaam toerisme
- 1996: Agenda 21 voor internationaal toerisme
- 2002: Jaar van het Ecotoerisme
- 2002 Cape Town Declaration: responsible tourism in destinations
- 2003: Ontwerp van Agenda 21 voor Europees toerisme
- 2007: Agenda 21 voor Europees toerisme

Toerisme en recreatie zijn gebaseerd op een aantrekkelijke bestemming.

De ingrediënten die het basiskapitaal van een aantrekkelijke bestemming uitmaken zijn een zo ongerept mogelijke en aantrekkelijke natuur, een mooi landschap, waardevol cultureel erfgoed, een gastvrije bevolking, lokale gastronomie en kwaliteitsvolle dienstverlening van de toeristische sector. De kwaliteit van het toeristisch product en de toeristische bestemming zijn dus in hoge mate bepaald door de natuurlijke, culturele en sociale omgeving.

Het zijn echter precies deze elementen die ook het meest kwetsbaar zijn. De toegenomen economische groei zorgt voor een toenemend reisverkeer. Het toerisme kende in de laatste 40 jaar een exponentiële groei. De statistieken tonen op wereldniveau een groei van het aantal reizigers van 25 miljoen in 1950 tot 808 miljoen toeristen (stijging 5,5%) in 2005. UNWTO voorspelt 1.56 miljard toeristen in 2020

Internationaal toerisme genereerde in 2004 623 miljard dollar aan inkomsten

Dit heeft als gevolg dat we soms tot situaties komen dat teveel mensen op dezelfde plaats, op hetzelfde tijdstip, hetzelfde product consumeren in dezelfde omstandigheden.

In tegenstelling tot vele andere sectoren wordt het toeristisch product 'geconsumeerd' op de plaats van de 'productie' met als gevolg dat de toerist op datzelfde ogenblik geconfronteerd wordt met de eventuele negatieve gevolgen van zijn eigen consumptie. Voorbeelden hiervan zijn zwerfvuil, de visuele onaantrekkelijkheid van hoogbouw, vandalisme, het ontbreken van gastvrijheid, het verlies van de identiteit van de gastgemeenschap, prostitutie, vervlakking van de gastronomie, onvriendelijke dienstverlening, verkeerschaos, een grote afvalproductie, torenhoog water- en energieverbruik, enz.

Natuur, cultuur en het menselijke dimensie kunnen dus een reeks negatieve gevolgen ondervinden van het toerisme. Precies het 'unieke' van de toeristische bestemming, de basistroef bij uitstek, gaat dan verloren en de toeristische bestemming verliest zijn aantrekkingskracht. Men komt opnieuw in een negatieve ontwik-

keling terecht met gevolgen voor de bevolking, de sector, de toerist en de omgeving.

Rekening houdend met de basisgedachte van duurzame ontwikkeling, dit wil zeggen dat economische groei niet afgeremd moet worden of dat welvaartsverhoging (bijvoorbeeld onder de vorm van toegenomen vakantieparticipatie) wel degelijk nog mogelijk is, moet gezocht worden naar een vorm van toeristische ontwikkeling die:

- economisch rendabel is;
- sociaal en cultureel verantwoord is;
- in natuurlijk opzicht verdraagzaam is;
- kwalitatief hoogwaardige producten oplevert die de bezoeker tevreden stellen;
- een vorm van toerisme oplevert die wel de gewenste effecten teweegbrengt maar niet de ongewenste.

Duurzaam toerisme willen we daarom definiëren als een vorm van toeristische ontwikkeling die de eigen bestaansvoorwaarden niet aantast zodat ook toekomstige generaties bewoners en gasten van de bestemmingen kunnen genieten. Het is een vorm van toerisme die zowel mens, milieu als de lokale cultuur van de gastregio respecteert en die een globaal evenwicht brengt in deze drie dimensies. Het resulteert in een kwaliteitsverbetering waar alle betrokken partijen baat bij hebben en is economisch rendabel.

Het realiseren van een duurzame toeristische ontwikkeling is een taak van alle betrokken partijen die deel uitmaken van het toeristisch gebeuren, dit wil zeggen van zowel toeristen, de sector als de overheid.

Naast het begrip duurzaam toerisme wordt ook de term “ecotoerisme” gehanteerd. Vaak worden beide begrippen door elkaar gebruikt. Toch is ecotoerisme niet hetzelfde als duurzaam toerisme. Ecotoerisme gaat om verantwoord reizen naar natuurgebieden waarbij men rekening houdt met de belangen van de lokale bevolking en de natuur.

Hierna sommen we enkele kenmerken van ecotoerisme op. Ecotoerisme

- is een producttype (in tegenstelling tot duurzaam toerisme dat een ontwikkelingsvisie is)
- is een onderdeel van natuurtoerisme
- heeft links naar het cultureel en ruraal toerisme
- is een groeiende nichemarkt in het toeristisch aanbod
- kan individueel beoefend worden of in kleine groepen van maximaal 25 personen. De groepsreizen hebben meestal een educatieve toets, er wordt frequent gebruikgemaakt van lokale, gespecialiseerde gidsen
- maakt gebruik van kleinere accommodaties met een beperkte capaciteit
- wordt meestal aangeboden door kleine of middelgrote touroperators. Zij behoren eerder tot het nichesegment van de toeristische markt.

4. De duurzame reiziger

Duurzame reizigers zijn personen die bij de samenstelling van het reispakket, dit wil zeggen logies, transport en activiteiten, rekening houden met de peilers van duurzame ontwikkeling en die een respectvol gedrag vertonen tegenover de natuur, de cultuur, de bevolking en de bestemming.

Het stereotiepe beeld dat men heeft van een duurzame reiziger is dikwijls dat van de 'backpacker', de rugzaktoerist. Dit beeld is niet correct en is onvolledig. Het heeft in wezen niets te maken met de reisvorm (individueel versus groepsreis), met de reisorganisatie (zelf georganiseerd versus reisbemiddeling), met het soort logies, met het type transportmiddel of zelfs met de bestemming. De voorwaarde is dat men bewuste keuzes maakt rekening houdend met de vermelde principes van duurzaamheid. Deze bewuste keuzes moeten in elk geval doorgetrokken worden in de aard van de activiteiten in de bestemming.

Zich respectvol gedragen tegenover mens, cultuur en milieu betekent onder meer het volgen van een ethische gedragscode, gebruik maken van voorzieningen waarvan men weet dat de inkomsten vooral de lokale bevolking ten goede komen, rekening houden met lokale gebruiken, zijn kledij aanpassen waar nodig, geen verboden souvenirs kopen, zonder het machtsoverwicht dat de toerist heeft ten opzichte van de lokale bevolking uit te buiten, enz. De sociale implicaties van de reis zijn des te belangrijker in die gebieden waar de cultuur sterk van de westerse verschilt.

In het vakantieonderzoek naar het reisgedrag van de Belgen van 2004, uitgevoerd door WES Onderzoek & Advies, werden volgende vragen opgenomen: Zou de invoering van een keurmerk dat garanties biedt voor het milieuvriendelijke karakter van hotels, vakantiewoningen, campings, enz uw keuze van het logies beïnvloeden? 42% zou met de invoering van een keurmerk voor milieuvriendelijk logies meer kiezen voor dit soort logies.

Op de vraag: Bent u bereid om bovenop uw vakantiebudget in beperkte mate financieel bij te dragen voor het behoud van natuur en/of cultuur op uw vakantiebestemming; antwoordden 14,1% is bereid om in beperkte mate financieel bij te dragen voor het behoud van natuur en/of cultuur op de vakantiebestemming, voor ruim een derde van de doelgroep hangen hieraan voorwaarden vast.

De kennis van de begrippen duurzaam toerisme en ecotoerisme is relatief gering. Daarom dringt een juiste communicatie zich op om:

- de begrippen een betere spreiding te geven;
- de foutieve interpretaties van deze begrippen uit de wereld te helpen;
- de mensen te leren duurzaam te handelen.

Deze syllabus kadert dan ook in deze doelstelling.

HOOFDSTUK 2: HET TOERISTISCH PRODUCT EN DE ROL VAN DE REIS(BEGE)LEIDER EN GIDS

In dit hoofdstuk geven we aan op welke manier reis(bege)leiders en gidsen kunnen bijdragen aan duurzaam toerisme. Achtereenvolgens komen volgende onderwerpen aan bod: de complexe samenstelling van het toeristisch product, de situering van de rol en de verantwoordelijkheden van de reis(bege)leider en gids in het toeristisch product en duurzaam toerisme in elk van de elementen van het toeristisch product.

1. Inleiding: De complexe samenstelling van het toeristisch product

De toeristische sector is een zeer heterogene sector. De sector bestaat uit logies-ondernemingen, touroperators, transportmaatschappijen, attractiepunten, evenementenorganisaties, dienstverlenende bedrijven, Reca-bedrijven, enz. Het gaat, met uitzondering van de transportsector, vooral om privaat initiatief.

Samen bieden zij de toerist het 'toeristisch product' aan. Dit toeristisch product bestaat fundamenteel uit drie samenstellende delen namelijk het vervoer, het logies en de activiteiten.

Deze drie elementen bestaan in vele variaties. Het vervoer varieert van fiets tot vliegtuig, bij het verblijf loopt de vraag uiteen van trekkerstent tot vijfsterrenhotel en de vraag naar activiteiten varieert van zonnen en zwemmen tot een avonturentocht of van bezoek aan een attractiepark tot museumbezoek.

Dit toeristisch product wordt zowel gemaakt voor een binnenlandse bestemming als voor het buitenland en kan zowel aangeboden worden als daguitstap als in het kader van een langdurig verblijf.

In de laatste jaren is er verhoogde informatie en negatieve publiciteit rond de vervuilende impact en de sociale en culturele impact in de bestemmingsregio's. Deze kritiek betreft voornamelijk het uitgaand toerisme en wordt nog scherper wanneer het lange afstandsbestemmingen betreft.

Als gevolg hiervan leggen een aantal ondernemingen in de toeristische sector een groter milieubewustzijn aan de dag, proberen ze de negatieve impact op de natuur en de omgeving te verminderen en terzelfdertijd de socio-culturele effecten te verbeteren. De sector is hiervoor gedeeltelijk zelf vragende partij, maar wordt ook een stuk gedwongen doordat de klant zich bewuster wordt van deze problemen en zijn stem laat horen.

De maatschappelijke druk wordt dus groter met als gevolg dat de sector zich verder zal moeten aanpassen.

In de praktijk merkt men dat de verschillende partijen in de toeristische sector (logies, touroperators, enz.) het begrip duurzaam toerisme een eigen invulling geven. Dit is ook logisch vermits ze elk in een ander segment van het toeristisch product werken. Maar vertrekkend vanuit de duurzaamheidsdriehoek toegepast op de toeristische sector, zien we in bijna alle gevallen dat de klemtoon van de acties in het

kader van duurzaamheid ligt op het economische dimensie met positieve gevolgen voor natuur en milieu.

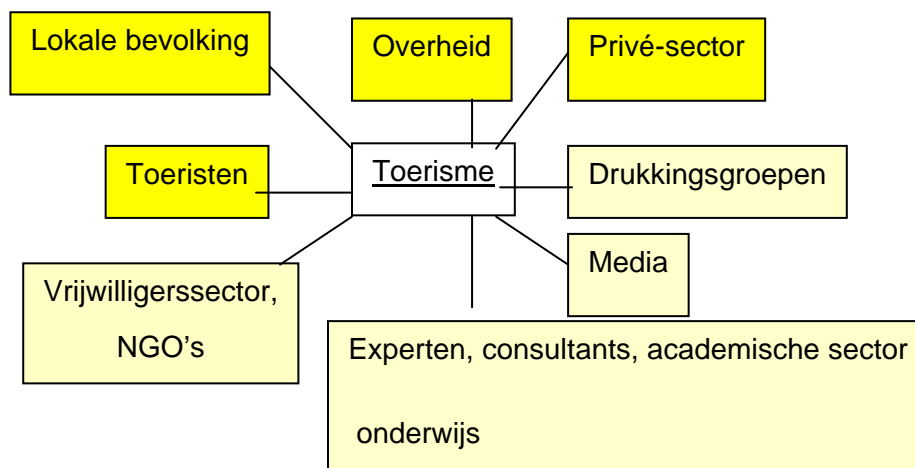
We beklemtonen hierbij dat duurzame toeristische ontwikkeling mogelijk is in alle vormen van toerisme, dus zowel in de recreatieve sfeer als in het zakentoeisme, zowel wat verblijftoeisme als wat dagtoerisme betreft.

Het realiseren van een duurzame toeristische ontwikkeling is een taak van alle betrokken partijen die deel uitmaken van het toeristisch gebeuren., dit wil zeggen de toeristen, de sector, de toeristische overheid, de media, internationale organisaties,...

De betrokken partijen worden ook wel 'actoren' en 'stakeholders' genoemd. We verstaan hieronder personen of groepen van personen, belanghebbenden die betrokken zijn bij een onderneming, een organisatie, een project, een gebeuren. In deze context zijn het dus de belanghebbenden die betrokken zijn bij het toeristisch proces.

In relatie tot duurzaam toerisme onderscheiden we volgende groepen van actoren:

Figuur 2
De actoren van duurzaam toerisme

Bij de actoren van duurzaam toerisme maken we een onderscheid tussen de sleutelactoren en de overige actoren. De sleutelactoren zijn de toeristen, de lokale bevolking, de overheid en de toeristische privé-sector. Andere actoren die eveneens een rol spelen bij het verwezenlijken van duurzaam toerisme zijn drukkingsgroepen, de media, experts, consultants en de academische sector en de vrijwilligerssector en NGO's.

Alle actoren hebben een taak te vervullen om duurzaam toerisme de nodige stuwkracht te geven omdat elk van hen baat heeft bij het behoud van een aantrekkelijke en milieuvriendelijke toeristische omgeving.

De manier waarop zij dit proces de nodige dynamiek kunnen geven hangt af van hun eigen doelstellingen en visie op het gebeuren, van hun eigendomsstructuur, van hun financiële middelen en van hun invloed.

De range van activiteiten waarmee men ingrijpt in het duurzaam toeristisch proces varieert van strategiebepaling tot objectieve berichtgeving, van financiering van pilootprojecten tot effectieve productontwikkeling, van het geven van technische bijstand en consultancy tot de opmaak van effectieve richtlijnen, het naleven van gedragscodes en kennisverspreiding.¹

2. Situering van de rol en de verantwoordelijkheden van de reis(bege)leider en gids in het toeristisch product

De moderne reis(bege)leider en gids vervult verschillende rollen die bovendien aan evoluties onderhevig zijn. Hier gaan we in op deze rollen en evoluties en bekijken we welke rol de reis(bege)leider en gids kan spelen op het vlak van duurzaam toerisme.

2.1. De moderne reis(bege)leider en gids vervult verschillende rollen².

De reis(bege)leider en gids is:

- een leider die in staat is om verantwoordelijkheid op te nemen;
- een pedagoog die de gasten helpt de bezochte plaatsen te begrijpen;
- een ambassadeur die een pr-functie vervult door de bestemming zo goed mogelijk voor te stellen, waardoor de bezoekers wensen terug te komen;
- een gastheer die een comfortabele omgeving en sfeer creëert voor de gasten;
- een tussenpersoon die weet hoe en wanneer de vorige vier rollen te spelen.

In de praktijk zijn elk van deze rollen met elkaar verweven.

2.2. Evoluties in de rol van reis(bege)leider en gids

De activiteiten van een reis(bege)leider evolueren bovendien al naargelang de evoluties in het type van reizen dat wordt ondernomen. Deze evolutie is op haar beurt afhankelijk van de wijzigingen op het vlak van trends in de vrijetijdsbesteding. Natuur- en cultuurgerichte recreatie wordt steeds belangrijker. Dit gaat gepaard met de vraag naar een kwalitatieve beleving en naar authentieke ervaringen tijdens het reizen. Deze vraag vertaalt zich in een evolutie in het type van reizen dat men onderneemt en bepaalt dus ook de inbreng van een reis(bege)leider. Toeristen willen zich niet alleen ontspannen, ze willen ook nog iets bijleren tijdens hun reis.

¹

² Ap, J. and Wong, K., Case study on tour guiding: professionalism, issues and problems, In *Tourism Management* 22 (2001) 551-563.

Op dat vlak zal de rol van de reis(bege)leider steeds belangrijker worden. Verder wordt ook steeds meer belang gehecht aan de impact die toerisme heeft op de natuur en op de socio-culturele aspecten van een land. De reis(bege)leider zal zich meer en meer bewust moeten zijn van de druk van het toerisme op kwetsbare gebieden en steeds meer aandacht moeten besteden aan duurzaam toerisme¹. Daarnaast wordt de toerist zelf ook meer veeleisend en mondiger en bereidt hij zich beter voor op een reis (bijvoorbeeld door het lezen van gidsen). De interactie tussen de reis(bege)leider en de toeristen wordt op dat moment belangrijker.

Deze vaststellingen gelden eveneens voor de gids. Ook hij zal steeds meer over een goede deskundigheid moeten beschikken om te kunnen inspelen op bezoekers die zich meer en meer gaan voorbereiden op een gidsbeurt. De gids moet alerter zijn om te voorkomen dat er zich een kloof vormt tussen datgene van de bezoeker weet en boeit en de enorme hoeveelheid aan informatie waarover de gids beschikt en waarin hij moet selecteren wat hij vertelt. Hierbij moet de gids bijzondere aandacht hebben voor de belevings- of ervaringswaarde van wat geboden wordt².

2.3. Rol van de reis(bege)leider en gids op vlak van duurzaam toerisme

Reis(bege)leiders en gidsen zijn de frontlijnspeleers in de toeristische industrie. Dank zij hun kennis en interpretatie van de bezienswaardigheden en cultuur in de bestemming, en hun competentie op het vlak van communicatie en dienstverlening, hebben zij het vermogen om een toeristisch bezoek te transformeren van een rondreis of bezoek in een ervaring (experience)³.

De mate waarin reis(bege)leiders en gidsen erin slagen om een bezoek tot een ervaring te transformeren hangt mede af van hun interculturele competentie⁴. Dit houdt in dat de gids zowel op de hoogte moet zijn van de cultuur die bezocht wordt als van de cultuur van de bezoekers. Enkel op deze manier kan hij erin slagen een brug te leggen tussen de toerist en de lokale bevolking. Dit kan bijvoorbeeld door te wijzen op lokale gewoonten die afwijken van de gewoonten van de bezoekers. Op deze manier kan de gids of reis(bege)leider de bezoeker helpen in het beter begrijpen en interpreteren van lokale normen en kunnen ze aangeven wat gepast gedrag is dat niet ingaat tegen de lokale gebruiken.

Reis(bege)leiders en gidsen kunnen dan ook een sleutelrol spelen in het 'duurzaam' maken van het toerisme. Zij vervullen immers de rol van verbindingselement tussen de toeristen, enerzijds, en de bestemming en de lokale cultuur, natuur of bevolking, anderzijds.

¹ Beroepsprofiel Reisleider, Brussel, SERV, juni 2002

² Profiel Gids, Brussel, SERV, april 2002

³ Ap, J. and Wong, K., Case study on tour guiding: professionalism, issues and problems, In *Tourism Management* 22 (2001) 551-563.

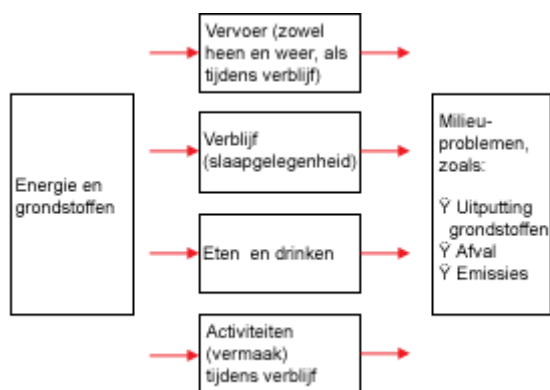
⁴ Yu, X., Weiler, B. and Ham, S., Intercultural communication and mediation: A framework for analysing the intercultural competence of Chinese tour guides, in *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 8, No. 1, 2001.

De taak van de gids is het interpreteren van de bestemming voor de toerist. Interpretatie maakt deel uit van een proces waarbij bestemmingen 'toegankelijker' gemaakt worden voor de bezoekers en waarbij ze meer inzicht in die bestemming verwerven. Interpretatie streeft naar het stimuleren, vergemakkelijken en uitbreiden van het begrijpen van een bestemming met als resultaat het ontwikkelen van meer empathie op het vlak van milieubehoud, erfgoed, cultuur en landschap. Interpretatie gaat dus niet enkel om het overbrengen van kennis, maar om het ontwikkelen van houdingen en gedrag gelinkt aan het concept van behoud of duurzaamheid¹.

Interpretatie is een essentieel element om de doelstellingen van duurzaam toerisme te realiseren. Reisbegeleiding en gidsen maken deel uit van het proces van interpretatie.

3. Duurzaam toerisme in elk van de elementen van het toeristisch product

Hierna werken we het belang van duurzaam toerisme in elk van de elementen (vervoer, verblijf, activiteiten) in het productieproces, gekoppeld aan de mogelijke rol van de reis(bege)leider en gids verder uit. We staan achtereenvolgens stil bij het vervoer, het verblijf en de activiteiten op de bestemming.

Bron: www.pnztoerisme.nl

¹ Christie, M. and Mason, P., Guides to be critically reflective practioners, In Journal of Ecotourism, Vol. 2, No. 1, 2003.

3.1. Vervoer

- De verschillende transportmiddelen en hun impact, alternatieven?

Vervoer is het zwakke punt bij uitstek van het toerisme. Het transport is immers een onmisbaar onderdeel van de reis. Het verkeer levert volgens het Milieu- en natuurrapport Vlaanderen (MIRA) een grote bijdrage tot de emissies van allerlei vuile en schadelijke stoffen (polluenten genoemd). Vliegtuig, auto, bus en (indirect) trein maken gebruik van fossiele brandstoffen en dragen daardoor bij aan de milieuproblematiek. De voorraad fossiele brandstoffen is eindig, het uitputten ervan is niet duurzaam. Uitstoot als resultaat van het verbrandingsproces bevat stoffen (vooral koolmonoxide en stikstofoxiden) die schadelijk zijn voor mens en milieu. Een ander bijproduct van het verbrandingsproces is kooldioxide (CO₂). De toenemende concentratie ervan in de atmosfeer maakt het tot het voornaamste broeikasgas, waarmee kooldioxide in hoge mate verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde en de daarmee gepaard gaande klimaatverandering¹.

Het Kyoto-protocol is een internationale overeenkomst waarbij de deelnemende landen de verplichting aangaan om de uitstoot van broeikasgassen, vooral CO₂ als gevolg van de verbranding van fossiele brandstoffen, met gemiddeld 5,2% te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990. België heeft dit verdrag geratificeerd in mei 2002.

Verkeer veroorzaakt eveneens een grote druk op haast alle andere milieuthema's. Weg-, lucht- en spoorverkeer veroorzaken geluids- en lichthinder. Spoor-, water- en weginfrastructuur geven aanleiding tot versnippering en barrièrewerking, met een daling van de biodiversiteit als gevolg. Het toenemend aantal voertuigen zorgt eveneens voor een toename van het afvalprobleem zodra deze voertuigen uit gebruik worden genomen,...

Moeten we dan aannemen dat duurzaam reizen enkel met de fiets of te voet kan? Dit kan niet verwacht worden van de reisorganisator en reiziger. Vrijheid van verplaatsing is immers een belangrijk goed. De bijdrage van het toeristisch vervoer aan het broeikas effect en aan de luchtverontreiniging is bovendien relatief beperkt. Verschillende informatiebronnen noemen percentages van drie tot zes. Met de groei van het toerisme wordt dit aandeel echter groter, tenzij maatregelen worden getroffen. Dit kan door een bewustere keuze van het transportmiddel met het oog op het beperken van het energieverbruik en de uitstoot. Het bewustzijn van de hoge impact van een transportmiddel kan een toerist voor een andere bestemming doen kiezen, maar ook voor een andere reisformule of een minder verre reisbestemming. Hiervoor is wel enig inzicht in het energieverbruik en de uitstoot van de diverse transportmiddelen noodzakelijk. We zetten beide elementen even op een rij voor de meest gebruikte toeristische transportmiddelen. Daarna staan we stil bij trends in mobiliteit en toerisme en bij de rol van de reis(bege)leider en gids in de vervoersproblematiek.

- Welke vervoermiddelen gebruikt de toerist?

De wagen is het meest gebruikte vervoermiddel bij de vakanties van de Belgen in 2004². In 55,4% van de vakanties komt men ter bestemming met de auto. Het vliegtuig haalt een aandeel van 30,4% van de vakanties van de Belgen in 2004. Derde

¹ Cursus Productgerichte Milieuzorg (PMZ), Stichting Milieuzorg ANVR reisorganisatoren, maart 2003.

² Toerisme in cijfers 2004, Toerisme Vlaanderen

belangrijkste transportmiddel is de touringcar met 8,3% en de trein komt op de vierde plaats met 4,6%.

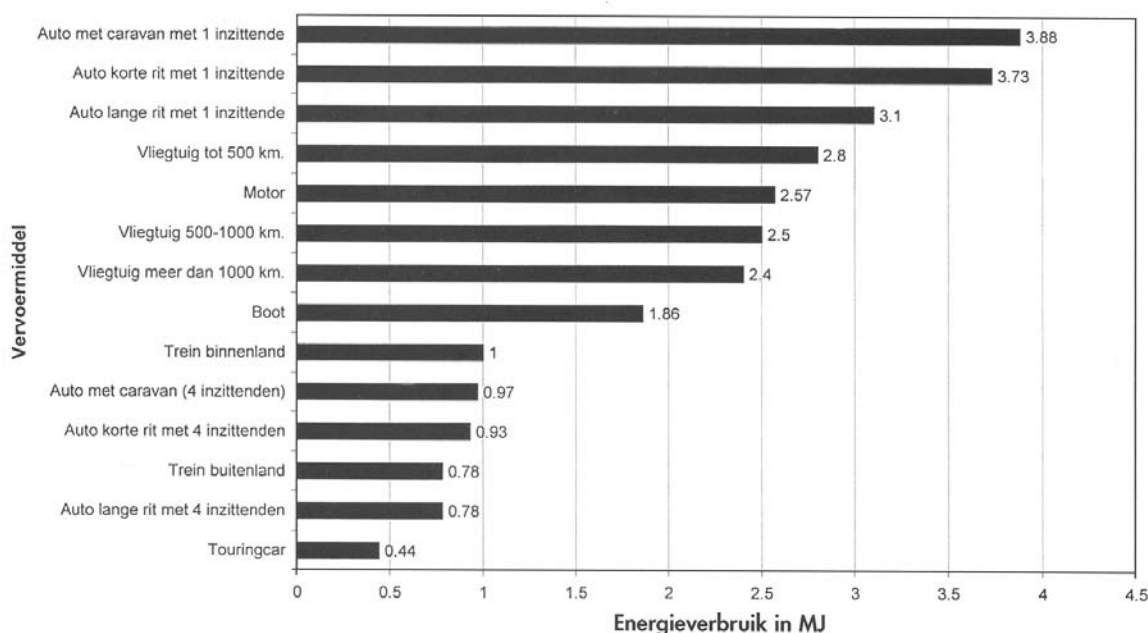
Voor binnenlandse vakanties neemt men in ruim acht gevallen op tien de wagen. Ook bij buitenlandse vakanties blijft de wagen het voornaamste transportmiddel (51%). We stellen ook vast dat in de laatste twee jaar de autovakanties nog aangroeiden, en dit ten nadele van het aandeel van de vliegvakanties.

- **Energieverbruik per transportmiddel¹**

De hoeveelheid energie die transportmiddelen gemiddeld nodig hebben om eenzelfde afstand af te leggen wordt uitgedrukt in energieverbruik per reizigerskilometer. Dit is de hoeveelheid energie per voertuigkilometer gedeeld door het aantal inzittenden. Onderstaande grafiek uit een studie in opdracht van het Nederlandse Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer geeft een beeld van het verbruik in megajoule (MJ) per passagierskilometer.

Figuur 3: Energieverbruik per reizigerskilometer

Energieverbruik per reizigerskilometer

Case: Vergelijk met je verbruik thuis !

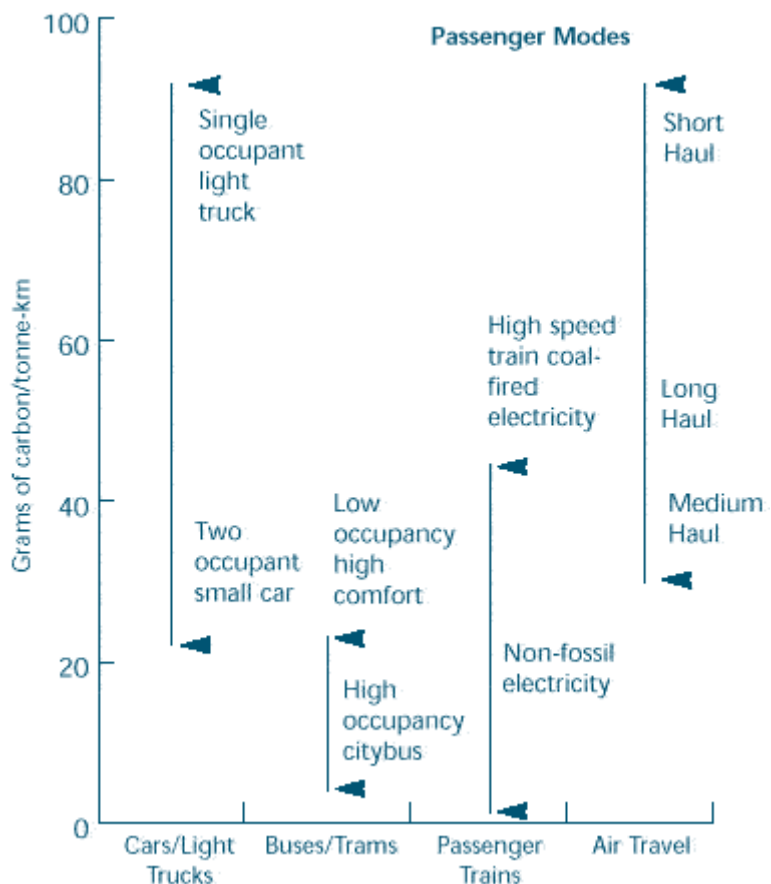
Vul in de tabel in bijlage het energieverbruik van je reisplanning in evenals je jaarlijks energieverbruik thuis, dat je kan terugvinden op je energiefactuur. Hier kan je nu zien in hoeverre je totale energieverbruik beïnvloed wordt door de keuze van je reis.

¹ Deze paragraaf is gebaseerd op : Energiebewust natuurlijk. Reisverplaatsingen in de context van duurzame ontwikkeling, Brochure, Provincie West-Vlaanderen, maart 2001.

- De uitstoot van transportmiddelen vergeleken¹

Het schema hieronder stelt de uitstoot voor van verschillende transportmiddelen die een zelfde afstand afleggen. Het vergelijkt vier categorieën van vervoermiddelen: wagens en lichte vrachtwagens, bussen en trams, treinen en vliegtuigen.

Figuur 4: Emissie van koolstof van verschillende voertuigen

Bron: http://www.snm.nl/mobiliteit_aviation.htm

Grote verschillen in uitstoot (gram koolstof per ton-kilometer of het aantal gram koolstof dat wordt uitgestoten wanneer een voertuig met een gewicht van 1000 kg inclusief inzittenden een kilometer aflegt) blijken in de eerste categorie te bestaan tussen een auto met twee inzittenden en een lichte vrachtwagen met enkel één bestuurder. Het is duidelijk dat een goed gevulde auto minder zal vervuilen dan wanneer je alleen rijdt. Bussen en trams die goed gevuld zijn vervuilen per inzittende echt weinig. De uitstoot van een autocar ligt hoger dan bij een stadsbus, mede omwille van het geringer aantal plaatsen, de sterkere aanwezigheid van energie-verbruikende technologie zoals airconditioning,...

De minste CO₂-vervuiling per persoon ligt bij de trein die met elektriciteit wordt gevoed uit niet-fossiele brandstoffen (wind- of zonneënergie, kernenergie). Vlieg-

¹ Deze paragraaf is gebaseerd op : Energiebewust natuurlijk. Reisverplaatsingen in de context van duurzame ontwikkeling, Brochure, Provincie West-Vlaanderen, maart 2001.

tuigen op de korte afstand horen dan weer bij de grootste vervuilers op het vlak van CO2-uitstoot.

De website van Milieu Centraal www.milieucentraal.be heeft een interessante rubriek Vervoer en reizen met veel tips om de negatieve impact van vervoer te verminderen.

De Europese Commissie gaf de opdracht om bestaande gegevens over milieudruk en hinder afkomstig van vervoer voor toeristische doeleinden, alsook om nieuwe ideeën en goede praktijkvoorbeelden met betrekking tot toerisme en transport te inventariseren. De website van Multi Stakeholder European Target Action for Tourism and Transport, MUSTT biedt een overzicht van een 90 bestaande goede praktijkvoorbeelden binnen Europa. Op www.mustt.nl kan je de goede praktijkvoorbeelden downloaden.

Het resultaat van het toenemende vakantieverkeer is dat:

We gebruiken niet altijd het milieuvriendelijkste voertuig...

X

Voor niet altijd de kortste reis...

X

En we doen dat altijd vaker....

X

En met steeds meer mensen....

Het probleem van energieverbruik en vervuiling door transport wordt dus steeds groter. Als reis(bege)leider of –gids heb je vaak maar weinig opties op de effecten te beperken. Toch bestaan er een aantal initiatieven om het bewustzijn bij de toerist te verhogen en zelfs de negatieve effecten van transport te neutraliseren (zie hoofdstuk 3 Communicatie: Voetafdruk en Green seat).

Tenslotte willen we nog even stilstaan bij het feit dat vervoer niet alleen vervoer naar de bestemming inhoudt, maar ook transport ter plaatse. Opstoppingen en files op toegangswegen naar stadscentra en toeristische centra, zoals stranden, skipistes en attracties, vragen om alternatieve oplossingen, met name vanuit de publieke en private sector. Zo worden steeds meer aan het begin van toegangswegen naar toeristische centra en aan de rand van diverse grote steden transferia aangelegd waar de bezoeker zijn auto kan parkeren om vervolgens per openbaar vervoer het einddoel te bereiken. Andere voorbeelden van inspanningen op dit vlak zijn hotels die gemeenschappelijk vervoer organiseren naar luchthaven of station, het verkeersvrij maken van stadskernen, het ter beschikking stellen van fietsen in natuurparken, het aanbieden van wandelroutes die starten aan een station,...

Als reis(bege)leider of gids kan je hier, in vergelijking met de keuze van vervoersmodaliteit naar de bestemming, wellicht een grotere rol spelen door het geven van informatie over de vervoersopties vooral met aandacht voor het openbaar vervoer op de bestemming.

Besluit Transport

Bus en trein zijn relatief gesproken minder belastend voor het milieu dan vliegtuig en auto. Dit gegeven pleit voor het inzetten van bus en trein waar dit zinvol en mogelijk is.

De reis(bege)leiders en gidsen hebben vaak maar weinig mogelijkheden om in te grijpen in de transportkeuzes van de toeristen. Dit geldt vooral voor het transport van en naar de bestemming. Het wijzen op en bewust maken van mogelijke alternatieve vervoerswijzen (op de bestemming) is echter een eerste stap in de goede richting.

3.2. Verblijf

De milieudruk veroorzaakt door het verblijf in hotels, pensions, bungalowparken, appartementcomplexen en campings laat zich voelen in alle facetten van het milieu, met name het energiegebruik, het waterverbruik, de afvalproductie, het ruimtebeslag, de lawaaihinder en de biodiversiteit. Vooral energie- en waterverbruik en de productie van afval zijn domeinen waar sensibilisering van de toeristen vruchten kan afwerpen.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het energie- en watergebruik en de afvalproductie per persoon per nacht voor verschillende verblijfsvormen gebaseerd op onderzoek in Nederland. Gelijkaardige cijfers voor België of Vlaanderen zijn niet voorhanden.

	Gas (M ³ /nacht)	Electriciteit (kWh/nacht)	Water (l/persoon/dag)	Afval (kg/persoon/dag)
Hotel/pension	4,2	18,1	260	1,2
Groepsaccommodatie	1,3	1,9	200	1,2
Bungalow	2,5	3,8	168	1,2
Camping	Niet gekend	Niet gekend	200	1,2

Bron: Jeurink, 1998, In Mira Achtergronddocument 2002

Het duurzaamheidsidee biedt veel kansen voor de accommodatiesector. Veel accommodatievormen nemen, met het oog op kostenreductie, reeds maatregelen om te besparen op water- en energiegebruik. Ook goede afvalverwerking en –preventie leidt tot tevredener klanten.

Hierna staan we stil bij de mogelijke rol van de reis(bege)leider en gids op het vlak van water- en energiegebruik en afvalproblematiek, waarna we ingaan op de locatie van accommodatievormen.

- Watergebruik

Het gemiddelde watergebruik hangt niet alleen af van de accommodatievorm maar ook van de locatie. In hotels op een strandlocatie is het gemiddelde watergebruik per vakantieganger meer dan 400 liter per dag. In luxe hotels met zwembad en veel groenaanplantingen wordt geschat dat dit kan oplopen tot 800 liter. Het spreekt voor zich dat de accommodatievormen in bestemmingen waar water schaars is een aanzienlijke aanslag plegen op de watervoorziening.

De taak van de reis(bege)leiders en gidsen bestaat erin de gasten te informeren over het belang van water in de bezochte regio en hen erop te wijzen dat ze zuinig moeten omspringen met water. Wie een bad neemt verbruikt veel meer water dan wie doucht, toiletten hebben vaak zuinige spoelknoppen, het hergebruik van handdoeken helpt besparen op het watergebruik in de wasserij, ...

Tips watergebruik

- - Tegen 2005 zullen 3 miljard mensen te kampen hebben met watertekorten;
- - Voor de 2 minuten dat jij je handen kan wassen, moet men elders 2 uur lopen met een jerrycan op zijn hoofd;
- - Een Vlaming verbruikt thuis gemiddeld 108 liter water per dag. Op vakantie loopt dit op tot 211 liter water per dag;
- - Water is het leven zelf, spring er zuinig mee om, ook op reis;
- - Het nemen van een bad kost 3 keer zoveel water als douchen;
- - Een lange douche is niet elke dag nodig, laat staan twee keer per dag;
- - De kraan open laten staan bij het tanden poetsen kost 10 liter water;
- - Gebruik milieuvriendelijke zeep, douchegel, shampoo;
- - Gebruik je handdoeken meermaals in hotels, het bespaart de hoteleigenaars heel wat water,...
- Energiegebruik

De moderne technologie in de toeristische accommodaties vergt enorm veel energie. Dit is vooral het geval in de hotels (zie tabel hierboven). Energie wordt aangewend voor verwarming van bad- en zwembadwater en sauna's, voor het verwarmen van de kamers en gemeenschappelijke ruimtes in de koudere streken en het koelen ervan in warmere gebieden, voor de verlichting, en voor de keukens en wastoelementen. Vooral grote hotels, maar ook steeds meer kleinschalige accommodatievormen, zijn zich hier heel goed van bewust en passen allerlei energiebesparende maatregelen toe (zonnepanelen, spaarlampen, automatisch uitschakelen van verwarming, airconditioning, verlichting, TV via sleutelkaarten, het verbeteren van isolatie, ...).

De taak van de reis(bege)leiders en gidsen kan erop het vlak van energiegebruik in bestaan de toeristen erop te wijzen en toe te lichten waarom ze zuinig met energie moeten omspringen, net zoals ze dat thuis als een 'goede huisvader' doen.

Tips energiegebruik

- Sluit deuren en ramen wanneer de verwarming of de airconditioning werkt;
- Zet de thermostaat niet te hoog (bij verwarming) of te laag (bij airconditioning)
- Doe de lichten uit bij het verlaten van de kamer;
- Zorg dat alle elektrische apparaten uitgeschakeld zijn wanneer u de kamer verlaat;
- Kies voor weinig energieverbruikende transportmiddelen (fiets, te voet,...) of transportmiddelen die een hoge bezettingsgraad toelaten (bus, collectieve taxi's,...);...

- Afvalproblematiek

Er zijn veel soorten afval. Het meest zichtbare is wellicht het afval gevormd door verpakkingsmateriaal. Niets wekt een slordigere indruk dan rondslingerend afval en overvolle vuilnisbakken. De toeristen ervaren dit als uiterst storend. Het geeft de indruk dat op de plaats die bezocht wordt onvoldoende aandacht is voor algemene hygiëne, esthetiek en zorg voor het milieu. Bovendien zijn de bezoekers steeds meer milieubewust en gaat van hen de verwachting uit dat afval zoveel mogelijk wordt vermeden of gerecycleerd. Toch vormen de bezoekers zelf vaak de bron van de afvalproblematiek.

Volgende tips kunnen meegegeven worden met de bezoekers omtrent afval:

- Vermijd afval
 - Koop zo weinig mogelijk voedsel en drank in wegwerpverpakking
 - Geef de voorkeur aan producten die in bulk verkocht worden
 - Vermijd waar mogelijk 1-persoons-verpakkingen (zeepjes, shampoo, beleg)
- Afval wegwerpen
 - Zorg dat niemand afval (ook sigarettenpeuken) onachtzaam weggooit
 - Werk mee aan gescheiden afvalverzameling
 - Leg uit aan de bezoekers welke mogelijkheden van afvalscheiding aangeboden worden op de bestemming
 - Wanneer afval gescheiden wordt, is het belangrijk dat de afval in de juiste containers terechtkomt. Wijs op het juiste gebruik ervan.

- Locatie van accommodatievormen

In typische toeristenbestemmingen wordt vaak beslag gelegd op de mooiste locaties ten behoeve van de aanleg van toeristische infrastructuur. Het natuurlijke ecosysteem wordt dan met de grond gelijk gemaakt, bestraat en daarna verfraaid met gazons en een paar soorten gekweekte bomen en planten.

Het oorspronkelijke landschap is vervangen door een strakke aanleg van een hotel en de bijbehorende recreatiefaciliteiten¹.

¹ Gras-Dijkstra, S. Ethiek in toerisme, Toerboek, Leiden, 2003.

Als reis(bege)leider of gids kan je hier weinig aan veranderen. Wel worden in steeds meer bestemmingen strengere bouwvoorschriften gehanteerd die moeten voorkomen dat gebouwen niet passen in het landschap of niet aansluiten bij de schaal en aard van de oorspronkelijke bebouwing. Reis(bege)leiders en gidsen kunnen wel informatie verschaffen over de evolutie van het toerisme op de bestemming en aangeven hoe de lokale overheden omgaan met planning en bouwvoorschriften.

3.3. Activiteiten op de bestemming

3.3.1. Natuur

Met betrekking tot de activiteiten vormen natuur en landschap vaak essentiële onderdelen van de vakantie. Denk maar aan stranden en kusten (watersport, duiksport), bergen (berg- en skisport) en bossen (trektochten). Enerzijds kan toerisme een bedreiging vormen voor de natuur (ontbossing, erosie, bebouwing), anderzijds kan toerisme een bijdrage leveren aan het behoud van de natuur (natuurreservaten, wildparken).

De natuurrecreanten, een bont volkje¹

Natuurrecreatie is een ruim begrip. Er zijn heel wat verschillende vormen van natuurrecreatie, die beoefend worden door verschillende types van natuurrecreanten.

Natuurvorsers vormen de eerste groep natuurrecreanten. Het gaat om mensen die uit zijn op bijzondere waarnemingen in de natuur: vogels observeren, wilde planten determineren, enz. Deze groep is vrij klein. Anderzijds is ze moeilijk beheersbaar. Natuurvorsers hebben een gedegen terreinkennis waardoor ze de bijzondere plekken weten op te sporen. Op de paden blijven zit er voor hen niet in. Ze kleden zich zodanig dat moeilijkere terreingedeelten hen niet afschrikken. Ook zullen ze, als ze op waarnemingen van dieren uit zijn, zich bij voorkeur op tijdstippen in de natuur begeven waarop de gemiddelde recreant er niet aanwezig is zoals 's morgens vroeg of laat in de avond. Natuurvorsers zullen weinig beroep doen op een gids om de natuur te verkennen, tenzij als eerste kennismaking met een gebied.

Natuur- en landschapsschoongenieters vormen de grootste groep natuurrecreanten. Ze zijn niet uit op speciale waarnemingen, maar zoeken gezonde lucht, groen, rust en afwisseling. Dit zijn alle kwaliteiten van de natuur die in een stedelijk milieu ontbreken. Sommige van deze natuurrecreanten zijn eerder stationair. Ze zoeken een picknickplaats op of verblijven in een vakantiedorp. Anderen zijn mobiel zoals de lange afstandswandelaars. Belangrijk is dat deze groep vrij gemakkelijk beheersbaar is. Ze houdt ervan begeleid te worden tijdens het bezoek aan de natuur: door een gids of door wandelkaarten en aanduidingen op het terrein. De aanwezigheid van goed begaanbare paden, zitbanken of schuilhokjes is essentieel. Deze recreanten zullen zich zelden in moeilijker begaanbaar terrein wagen.

¹ Bron: Opleiding toeristisch gids, cursusonderdeel Natuur, Centrum voor natuur- en milieueducatie, in opdracht van Toerisme Vlaanderen, 1999.

Natuurvermaakzoekers zijn de derde groep natuurrecreanten. Ze zijn nog een minderheid maar worden wel steeds talrijker. De natuur is voor hen slechts een groen decor voor hun activiteiten. Het gaat om de activiteit op zich die hen een kick moet bezorgen. De natuur is er louter om dit effect te versterken. Vaak gaat het om gemotoriseerde vormen van natuurrecreatie zoals 4x4 voertuigen, trialmotoren, trikes, jetski's, enz. Deze groep is moeilijk beheersbaar want zal bij voorkeur de normale paden willen verlaten.

Hier wordt verder uitgegaan van de tweede categorie van natuurrecreanten, de natuur- en landschapsschoongenieters. Het is immers deze categorie die, behalve op natuurgidsen, ook op toeristische gidsen beroep zal doen, daar waar de categorie natuurvorsers eerder een natuurgids zal verkiezen.

Effecten van recreatie op de natuur¹

De negatieve invloed van recreatie op de natuur is functie van:

- de *oppervlakte* van het betrokken gebied: hoe kleiner hoe intensiever het bezoek;
- het *aantal bezoekers*. Dit hangt uiteraard samen met de ligging van het gebied (geïsoleerd of nabij een grote bevolkingsconcentratie) en met de aard ervan (aantrekkelijkheid);
- de *aard* van het bezoek: betreft het stille recreatie of meer actievormen met meer kans op verstoring;
- de *terreingesteldheid*: reliëf (geaccidenteerd gebied trekt bvb mountainbikers aan), waterhuishouding (een moerassig gebied beperkt de penetratiemogelijkheid; open water trekt waterrecreatie aan), de bodem (zandbodems is makkelijker te belopen dan klei- of leembodems) en landschapsopbouw (open terrein is gevoeliger voor verstoring, bijvoorbeeld voor weidevogels, dan een bebost gebied).

Specifieke problemen die samenhangen met natuurrecreatie zijn:

- *uitgraven en plukken van planten / vangen van dieren*: het betreft hier een directe invloed op flora en fauna. Het plukken zal vooral door natuur- en landschapsschoongenieters gedaan worden. Uitgraven van planten en vangen van dieren is eerder een activiteit van de natuurvorsers. Verzamelen van mossen, zwammen en andere natuurproducten is ook een bezigheid van personen die aan bloemschikken doen;
- *betreding*: het verlaten van de voorziene paden om zich in de vegetatie te begeven. Het betreft hier een indirecte invloed op flora en fauna. Planten worden beschadigd of gaan teniet door er overheen te lopen, takken worden afgerukt tijdens het wandelen of skiën, plankzeilers kunnen rietgordels beschadigen, koraalriffen worden beschadigd door de slagen van de zwemvliezen,... Op fijnkorrelige bodems leidt veel betreding bovendien tot bodemverdichting: de bodemdeeltjes sluiten zich vaster aan, waardoor water en bodemlucht uit de bodem verdwijnen. Op grofkorrelige (zand)bodems leidt overbetreding tot erosie. Op grotere schaal is verarming van de biodiversiteit het gevolg;

¹ Bron: Opleiding toeristisch gids, cursusonderdeel Natuur, Centrum voor natuur- en milieueducatie, in opdracht van Toerisme Vlaanderen, 1999.

- *vermesting*: ook dit is een indirecte invloed op flora en fauna. Planten reageren op de mate van voedingsstoffen in een bodem. Als deze stoffen toenemen zullen andere planten de oorspronkelijke verdringen. Ook de van de planten afhankelijke dierenwereld zal daardoor veranderingen ondergaan. Vermesting t.g.v. recreatie is slechts een bijkomend probleem vergeleken met de bemestingsdruk die vanwege de landbouw op het landschap uitgaat. Toch vinden we langsheen paden vaak planten die op vermesting wijzen. Dit kan het gevolg zijn van het wegwerpen van voedselresten of van de uitwerpselen van honden;
- *verstoring*: betreft een directe invloed op de fauna: het tijdelijk of definitief verjagen van dieren. Vooral open terreinen (plassen, weidegebieden) zijn hier gevoelig voor. Zo zullen grondbroedende weidevogels bij dreigend gevaar snel op de vlucht gaan ook al bevindt iemand zich nog op vrij grote afstand van het nest. Als dit meermaals achter elkaar gebeurt, komt het broedsel in het gedrang. Belangrijk is bijgevolg ook het tijdstip van de verstoring: in het broedseizoen zal de verstoring groot zijn, daarbuiten wellicht minimaal. Sommige diersoorten vertonen een zekere gewenning aan verstoring of passen hun leefwijze aan.

Voor gidsen die met een groep de natuur intrekken kan volgende *gedragscode* worden gesuggereerd:

Tips natuurbeleving:

- *hou je steeds aan de richtlijnen van de terreinbeheerder*. Deze zijn meestal te vinden op een bord aan de ingang van het domein of staan in een folder over het gebied. Informeer de groep over de belangrijkste richtlijnen aangezien optreden als zich een probleem voordoet niet aangenaam is, noch voor de gids noch voor de betrokkene. Probeer bij het geven van informatie over de richtlijnen deze ook te motiveren zodat de deelnemers inzien dat een bepaalde maatregel noodzakelijk is;
- *blijf steeds op de paden*. In bossen in Vlaanderen is dit wettelijk verplicht bij wijze van algemene maatregel (Bosdecreet), maar ook elders zal deze verplichting meestal in een reglement openomen zijn. Als het om een privé-terrein gaat is betreding zonder toestemming van de eigenaar uiteraard evenmin toegestaan;
- *wat je in het gebied binnenbrengt, neem je ook weer mee terug*. Dit geldt voor alle aan de natuur vreemde stoffen, ook voor het kleinste papiertje. Het weggegoorpen ringetje van een blikje kan per ongeluk worden opgegeten door bijvoorbeeld een ree en de dood van dat dier veroorzaken. Organisch afval wordt eveneens mee terug genomen, gelet op de gevoeligheid van bepaalde gebieden voor vermesting;
- *respecteer de rust in het gebied*. Radio's e.d. horen niet op een bezoek aan een natuurgebied. Ze nemen bovendien de belevingswaarde voor de andere deelnemers weg. Praat zelf luid genoeg voor de groep maar overdrijf niet. Las eens een luistermoment in!
- *gemotoriseerd transport* (jetski, motorbootjes, sneeuwscooters...) zorgt niet enkel voor luchtverontreiniging en geluidsoverlast maar vereist ook een aangepast wegennet dat een enorme druk op de natuur met zich meebrengt;
- steun milieuvriendelijke projecten;...

3.3.2. Cultuur

- Commercialisering van lokale cultuur en tendens tot standaardisering van voorzieningen¹

Wat al veel discussie losgemaakt heeft is de vraag hoe erg het is dat toerisme bijdraagt aan commercialisering van lokale cultuur. Onmiskenbaar worden overal in de wereld zang en dans, ceremonies en plechtigheden, souvenirs en gebruiksvoorwerpen, gerechten en gebruiken aangepast aan de smaak van de toerist, met als doel er geld mee te verdienen. Voor de toerist die op zoek is naar het authentieke en onbedorvene is dat erg, voor de toerist die zich prima vermaakt met 'native shows' niet. Of het voor de bevolking zelf schadelijk is hangt af van de vraag in hoeverre men zijn eigen cultuur buiten het toeristische circuit wil behouden. Bali bijvoorbeeld verdient veel aan het toerisme, ook aan het cultuurtoerisme. De vele antropologen die er studie verricht hebben komen tot de conclusie dat het toerisme het leven van de Balinees niet wezenlijk ondermijnt. Op plaatsen waar de gemeenschap minder hecht is en de cultuur minder weerbaar ligt dit misschien anders.

Wat eveneens bron van discussie is, is de tendens tot standaardisering van de voorzieningen die het toerisme met zich meebrengt. Veel strandlocaties zijn al onderling uitwisselbaar vanwege de fastfood outlets van de bekende ketens, standaard accommodatievormen, snackbars, pubs en cafés uit de voornaamste toeristische herkomstlanden, 'herkenbare' voorzieningen als zwembaden, golf- en tennisbanen, casino's, disco's. Het komt tegemoet aan een toerist die wel een buitenlandse trip wil maken, maar in den vreemde herkenbare dingen zoekt.

Daar staat een tendens tegenover om het eigene en het verscheidene van bestemmingsgebieden te cultiveren. In recente jaren zijn tal van landen, steden en regio's over de hele wereld doende om in kaart te brengen wat zij aan "authentiek" cultureel erfgoed hebben in de zin van monumenten, architectuur, inheemse volken, folklore, streekgerechten, dialecten, enzovoorts, teneinde dat op de markt van cultuurtoerisme te kunnen aanbieden.

Voor de reis(bege)leider en gids ligt hier een belangrijke vraag op tafel: zijn zijn klanten de ambitieuze leergierige reizigers die op zoek zijn naar het authentieke leven op de bestemming of zijn zij tevreden met het toeristische circuit, inclusief bezoek aan 'native shows', bezoekerscentra en toeristische attracties? Ten aanzien van omgaan met culturele verscheidenheid tegenover standaardisering is de vraag vergelijkbaar. Het is zaak de klant te kennen in zijn behoefte aan authenticiteit of, integendeel, zijn behoefte aan herkenbare en voorspelbare voorzieningen. Afstemming van het product op die behoefte heeft niet alleen tevreden klanten tot gevolg, maar draagt ook bij aan duurzame vakanties.

Deze afstemming kan het best gebeuren door een goede voorbereiding, zowel op het vlak van inzicht in de wensen van de klanten als op het vlak van de bestemming zelf door zich te verdiepen in de cultuur, de historische achtergrond en de leefgewoonten van een land. Het betekent ook: interesse en respect tonen, lokale gevoeligheden ontzien, gebruik maken van een lokale gids en van plaatselijke voorzieningen, en wegblijven waar dat wenselijk is.

¹ Op basis van Cursus Duurzaam toerisme voor reisorganisatoren van Toerisme Vlaanderen, 2005

- Gedrag van de toerist

Er bestaan tips en gedragsregels die algemeen gelden voor toeristen. Hierna geven we een overzicht van de meest gestelde vragen omtrent fotograferen, fooien geven, bedelaars, souvenirs, afdingen, kledij,...

Fotograferen

Veel toeristen willen foto's maken die hen achteraf kunnen herinneren aan hun reis. Maar er zijn situaties waarin fotograferen storend of ongepast is. Hoe kom je aan die voor jou zo belangrijke foto's zonder vijanden te maken van de mensen die je bezoekt? Geef volgende tips mee met de toeristen:

- Behandel mensen niet als een landschap dat je wil fotograferen. Schat altijd eerst in of het gepast is om foto's van mensen te maken. Plaats jezelf met andere woorden in hun schoenen en vraag of je een foto mag maken. Respecteer altijd hun wensen.
- Beloof niet om foto's op te sturen als je dat toch niet van plan bent.
- Foto's maken kan door het flitslicht schadelijk zijn voor kunstwerken. Respecteer altijd de aanbevelingen hieromtrent. Als je twijfelt, vraag dan of het mag.
- Het fotograferen van militaire bouwwerken is overal verboden. In heel wat landen geldt dat ook voor het fotograferen of filmen van vliegvelden, bruggen, spoorwegen en bepaalde openbare gebouwen. Informeer u hierover en hou u aan de regels.

Fooien geven

Informeer je over de plaatselijke gebruiken in verband met fooien. In tegenstelling tot in ons land is een job als kelner in vele andere landen slechts overleefbaar door de fooien.

Bedelaars

Hoe groter je cadeautjes aan individuen, hoe groter hun afhankelijkheid van toeristen. Je sponsort beter een gemeenschap of een lokaal project.

Souvenirs

Koop geen verboden souvenirs gemaakt van koralen, ivoor of beschermde dier- en plantsoorten. U bewijst er niet alleen uzelf maar ook de natuur een dienst mee (zie ook WWF).

Door typisch ambachtelijk handwerk (houtsnijwerk, mandjes, kledij, glaswerk,...) te kopen bij de lokale ambachtslui steun je de lokale economie.

Afdingen

Blijf redelijk en beleefd bij het afbieden. Betaal een prijs waar zowel jij als de verkoper zich goed bij voelen.

Kledij

Informeer steeds over de plaatselijke cultuur. Normen en gebruiken verschillen wel eens van de onze. In andere samenlevingen gelden vaak andere codes wat betreft sociale omgang en kledij. Als gast dient men daar het nodige respect voor op te brengen. Niet overal worden shorts, topjes of blote voeten even gewaardeerd. Bedenk dat je thuis toch ook niet in je zwembroek naar een huwelijksfeest gaat. Betreed heilige plaatsen met respect en volg hier op het vlak van de kledij best de lokale traditie.

3.3.3. Economie en politiek

Zo goed als alle landen ter wereld streven ernaar om toeristen aan te trekken en op die manier inkomsten, werkgelegenheid en algemene verbetering van de levensstandaard te bewerkstelligen. De effecten op de lokale economie en voor de lokale bevolking zijn des te groter naarmate de toerist meer lokaal spendeert. Het is dan ook van belang dat de reis(bege)leider of gids achtergrondkennis bezit over de lokale economie en op die manier tips meegeeft aan de toeristen. Zo kan hij/zij bijvoorbeeld aanbevelen om lokaal bier of fruitsap te drinken in plaats van bekende ingevoerde merken. Geïmporteerde merken verdringen immers de lokale producten en laten de prijzen stijgen. Dit geldt tevens voor het kopen van eten, souvenirs, producten op de lokale markten,...

Ook over thema's als informele economie, armoedeproblematiek, mensenrechten¹ en politieke problematiek mag van de reis(bege)leider en gids verwacht worden dat hij zich voldoende voorbereidt.

¹ Meer informatie over mensenrechten en rechten van het kind vindt u op <http://www.hrw.org>

HOOFDSTUK 3: COMMUNICATIE¹

Goede informatie over het vakantiegebied, zowel bij de voorbereiding van de reis via brochures, reisgidsen, internet,... als tijdens de reis zelf via de reis(bege)leider of gids is onmisbaar om eventuele negatieve effecten in het land van bestemming zo klein mogelijk te houden.

Belangrijke middelen om de toerist informatie te verschaffen over het toeristisch product dat hij koopt en de vakantiebestemming waar hij heen wil gaan zijn reisbrochures, folders, informatie van de baliemedewerker van een reisbureau en ook steeds meer informatie via Internet. Voor de toerist is het noodzakelijk om objectieve informatie over het toeristisch product te verkrijgen. Informatie is een vorm van communicatie en hierbij horen ook ethische vereisten. Toeristische informatie vereist vrije toegang tot informatiebronnen en authentieke informatie waarbij degene die de informatie aanbiedt verantwoordelijk is voor de inhoud van de informatie. De reis(bege)leider en gids kan de toerist aanzetten om informatie op te sporen, onder meer door aan te geven welke bronnen nuttig en betrouwbaar zijn. Maar de ontvanger van de informatie is evenzeer verantwoordelijk voor wat hij gelooft van de informatie. De Europese regelgeving stelt reisorganisatoren aansprakelijk voor de informatie die zij in hun brochures en reclame-uitingen opnemen, zodat klachten over aantoonbare misleiding meestal worden gehonoreerd. Bovendien zijn er naast reisbrochures nog talloze andere brochures die niet afkomstig zijn van touroperators en die dan ook niet onder deze regelgeving vallen. Wat de schriftelijke informatie betreft dragen ook uitgeverij van reisgidsen en reisboeken een verantwoordelijkheid voor het bevorderen van verantwoord toerisme. Vele uitgaven (onder meer Lonely Planet, Rough Guide, Bradt,...) wijden een afzonderlijk hoofdstuk aan duurzaam toerisme. Onderzoek heeft aangetoond dat de meeste reisgidsen getuigen van een integere benadering van mensen, cultuur en milieu, maar af en toe is er sprake van onjuiste informatie over achtergronden van bevolking en cultuur of zelfs raciale vooroordelen². Ondertussen vind men ook informatiebronnen die het aanbod van duurzaam reizen bundelen zoals de Ethical travel guide van Tourism Concern (www.tourismconcern.org.uk) of de website: www.greentravelmarket.info of www.travelsense.nl

Consumentengedrag beïnvloeden door informatieverstrekking is niet evident. Maatregelen in bestemmingsgebieden (voorbeeld visitor management) zijn vaak effectiever om het gedrag van toeristen in goede banen te leiden. Toch blijft het zeer belangrijk het publiek bewust te maken dat bepaald gedrag schadelijk is. De reis(bege)leider en gids kan in dit opzicht een belangrijke voorlichtende rol spelen. Een absolute voorwaarde is dat de reis(bege)leider en gids zelf het 'goede voorbeeld' geeft.

Er bestaan verschillende communicatiestrategieën voor het informeren van de klant. Centraal staat hier de vraag over hoe de boodschap het best kan overgebracht worden aan de toerist. Hierna lichten we bij volgende communicatiestrategieën toe:

- de toerist informeren over wat mag en niet mag en waarom;
- de toerist instrumenten aanreiken om duurzaam te handelen;
- inspelen op de kwaliteitseisen van de toerist.

¹ Geïnspireerd op Cursus Duurzaam toerisme voor reisorganisatoren van Toerisme Vlaanderen, 2005

² Gras-Dijkstra, S. Ethiek in toerisme, Toerboek, Leiden, 2003.

Het is vooral bij de eerste strategie dat de reis(bege)leider en gids een directe rol kan spelen. Het is echter ook nuttig dat hij inzicht heeft in andere strategieën en de brug kan maken tussen duurzaamheid en kwaliteit, vandaar dat die hierna ook kort toegelicht worden.

1. De toerist informeren over wat mag en wat niet mag

De toerist informeren over wat mag en niet mag is zowel de taak van de bestemming als van de reisorganisator en de reis(bege)leiding en gidsen. Voor de reis kan de reisorganisator de klanten informeren via de brochures en de website. Eenmaal ter plaatse ligt hier een rol weggelegd voor de reis(bege)leider en de gidsen.

▪ Algemene gedragsregels

Het betreft een reeks van algemene gedragsregels die de reis(bege)leider en gidsen kunnen meegeven aan de toeristen:

- 1) zorg dat niemand afval onachtzaam weggooit en zeker geen overtollige medicijnen;
- 2) laat je gezelschap geen souvenirs kopen die gemaakt zijn van dieren of beschermde planten;
- 3) breng toeristen respect bij voor de cultuur van het land en voor de gewoonten van de bevolking; zorg dat ze de bevolking altijd met fatsoen behandelen;
- 4) bied geen excursies aan waarvan je weet dat ze schadelijk zijn voor de natuur of nadelig voor de bevolking;
- 5) zeg heel nadrukkelijk dat men misstanden bij jou moet melden (misbruik van kinderen, schade aan milieu en natuur); geef die misstanden door aan je reisorganisatie;
- 6) blijf in natuurgebieden op de aangegeven paden; maak nooit open vuur in de natuur;
- 7) laat altijd dieren, planten en bloemen met rust, dat geldt zeker ook voor duikers;
- 8) wijs de deelnemers erop dat ze zuinig moeten omspringen met water en elektriciteit en in hotels ook met zeep en handdoeken (niet op de grond gooien, maar vaker gebruiken);
- 9) verzoek je gasten of ze zo weinig mogelijk gebruik maken van wegwerpartikelen;
- 10) geef gepaste kledingadviezen, vooral als je reist in andere culturen;
- 11) wijs je gasten erop dat ze eerst om toestemming moeten vragen wanneer ze mensen willen fotograferen;
- 12) vertel je deelnemers precies wanneer mensen foaien op prijs stellen of wanneer ze dat als een belediging ervaren;
- 13) leg uit dat lage prijzen alleen kunnen bestaan doordat sommige mensen erg weinig verdienen, maak van afdingen geen circus;
- 14) vertel duidelijk hoe je gasten kunnen omgaan met bedelaars;
- 15) stimuleer je gezelschap het lokale voedsel uit te proberen; dat is doorgaans het gezondste en voor de inkomsten van de bevolking het beste

Bron: Reiswereld en de zorg voor het milieu; Informatiekrant verre landen.

Naast deze algemene gedragsregels geven we hierna enkele voorbeelden meer specifieke regels die gelden voor bepaalde activiteiten. We gaan dieper in op richt-

lijnen voor skiërs, richtlijnen voor bezoek aan industrieel archeologische sites en richtlijnen in verband met vakantiesouvenirs.

- Richtlijnen skiërs

Het Nederlands Alpen Platform heeft met een aantal partners een project uitgevoerd dat gericht was op de vermindering van de belasting van toerisme op de Alpen: Wintersport 2005. In Wintersport 2005 werden ideeën voor een milieuvriendelijkere vorm van wintersport gegenereerd.

Onderdeel van het project waren twee workshops naar Oostenrijk en Zwitserland, waarbij reisorganisatoren kennis konden nemen van duurzame ontwikkelingen in de praktijk. Er was aandacht voor autovrije wintersportdorpen, trein- en bagage-transport van en naar de Alpen, en specifieke maatregelen op de bestemming die direct verband houden met het beoefenen van de skisport. Op dat laatste vlak werden aanbevelingen geformuleerd omtrent:

1. het juiste gebruik van de pistes: enkel op de geprepareerde pistes en nooit daarbuiten. Het skiën buiten de pistes is niet alleen gevaarlijk voor jezelf en de andere skiërs, maar ook nefast voor fauna en flora. Bovendien staan strenge straffen op off-piste ski;
2. vakantiespreiding: wanneer alle toeristen tegelijk komen in de drukste periode dan zijn er heel veel hotels, appartementen en skiliften nodig die daarna de rest van het jaar ongebruikt blijven. Vakantiespreiding is veel beter voor natuur en milieu;
3. het volgen van de richtlijnen ter voorkoming van lawines;
4. het voorkomen van afval op de pistes en de aandacht voor gescheiden afvalophaling;
5. het vermijden van het skiën op pistes met een te dunne laag sneeuw. De ski's zijn immers zo scherp dat ze de vegetatie afbreken.
6. het afraden van milieuonvriendelijke trendsporten zoals zomerskiën en helikopter-skiën.

- Richtlijnen bezoek industrieel archeologische sites:

De Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie hanteert volgende richtlijnen bij bezoeken aan industrieel archeologische sites (fabrieken, molens, stations, brouwerijen, loodsen, scheepswerven, mijnen,...) :

- roken is strikt verboden;
- neem geen souvenirs, voorwerpen of documenten mee: wij zijn géén ordinaire souvenir-jagers;
- volg strikt de richtlijnen van de begeleiders;
- betreedt geen ruimten of lokalen die niet voor bezoekers toegankelijk zijn;
- vraag steeds de eigenaars of u foto's mag nemen, vraag of er bepaalde dingen zijn die niet mogen gefotografeerd worden;
- neem geen nodeloze risico's bij trappen, oude vloeren, minder veilige gedeelten;
- minderjarigen zijn slechts toegelaten onder begeleiding en verantwoordelijkheid van de ouders; kinderen beneden de 12 jaar kunnen bij bezoeken aan sites en privé-verzamelingen geweigerd worden.

- Richtlijnen in verband met vakantiesouvenirs

De problematiek rond de invoer van verboden producten zoals ivoor, bont, koraal,... vormden voor het World Wildlife Fund (WWF) de aanleiding voor de publiekscampagne: 'Kijken, kijken, niet kopen'. Dat handel in ivoor verboden is weet bijna iedereen, maar welke vakantiesouvenirs illegaal zijn is vaak minder bekend. Het WWF is een campagne gestart om reizigers voor te lichten over vakantiesouvenirs, en welke aandenken je beter niet mee terug kunt nemen. Veel dier- en plantensoorten staan op de internationale CITES lijst van bedreigde diersoorten, en producten waarin iets van deze dieren of planten verwerkt is zijn verboden. Hoewel tasjes met bont en beeldjes van koraal op je vakantiebestemming gewoon te koop aangeboden worden, loop je het risico een grote boete te krijgen bij invoer.

Het Wereld Natuur Fonds heeft een top 10 samengesteld met dier- en plantsoorten die vaak de dupe worden van de handel in souvenirs. Bovendien mogen deze planten, dieren en daarvan gemaakte producten over het algemeen niet worden ingevoerd, of alleen met de juiste vergunningen. Natuurlijk kunt u ook souvenirs tegenkomen die hier niet zijn genoemd. Als ze zijn gemaakt van wilde dieren of planten, wordt aangeraden om bij twijfel niet te kopen.

Top 10 van dier- en plantsoorten die vaak de dupe worden van de handel in souvenirs:

- Koralen
- Grote schelpen
- Olifanten
- Schildpadden
- Grote katten
- Slangen
- Krokodillen en hagedissen
- Papegaaien
- Vlinders
- Orchideeën en cactussen

Bron: <http://www.wnf.nl/souvenirs/>

Op deze website kan je per vakantiebestemming nakijken welke dier- en plantsoorten niet mogen verhandeld worden.

2. De toerist instrumenten aanreiken om te handelen

Steeds meer zijn consumenten bereid om een inspanning te leveren voor een beter milieu. Buiten het toerisme zijn er reeds veel voorbeelden van instrumenten die aan de consument aangereikt worden. Enkele voorbeelden zijn de Max Havelaar producten (fair trade producten), de georganiseerde gescheiden afvalophaling, groene stroom,...

Binnen het toerisme bestaan nog maar weinig dergelijke instrumenten. Toch zijn er reeds een paar voorbeelden waar we hier dieper op ingaan, met name Holiday Footprinting en Cool Flying.

Holiday Footprinting

Holiday Footprinting is een systeem dat de reisbelasting van reisproducten in kaart brengt. Het stelt touroperators in staat om de milieubelasting van reisproducten te berekenen. Dit is de ecologische voetafdruk. Het geeft ook aan hoe de 'voetafdruk' kan verkleind worden en waar kostenbesparing mogelijk is. Meer informatie over de vakantievoetafdruk vindt u onder <http://www.wwf-uk.org/filelibrary/pdf/holidayfootprintingfull.pdf> en in onderstaand kaderstukje wordt het principe van de Voetafdruk toegelicht.

Hoe wordt de Voetafdruk berekend?

Iedere persoon gebruikt een gedeelte van de ruimte op aarde. Hoeveel ruimte hangt af van iemands consumptie. Met behulp van de Mondiale Voetafdruk, kortweg Voetafdruk, zijn we in staat om met een getal, uitgedrukt in hectares, aan te geven hoeveel oppervlakte aarde per persoon dat is. Het model is bedacht door Canadese wetenschappers. Het gaat niet alleen om de ruimte die nodig is om uw voedsel te verbouwen. Ook gebruik van papier en transport legt beslag op de beschikbare ruimte. Alles wat u eet, aantrekt en koopt wordt ergens geproduceerd en moet ook worden vervoerd.

Alles wat we gebruiken kunnen we omrekenen naar de hoeveelheid ruimte die daarvoor nodig is. Bij landbouwgrond voor voedsel en de ruimte voor wegen en huizen is dat duidelijk. Energiegebruik wordt omgerekend naar de hoeveelheid uitgestoten CO₂ (kooldioxide). Om die CO₂ om te zetten in zuurstof, is een bepaalde oppervlakte bos nodig. Die hoeveelheid bos wordt opgeteld bij de rest van uw ruimtegebruik. Zo is het mogelijk om voor iedere persoon gedaan en persoon, en ook voor landen en steden, uit te rekenen hoeveel grondoppervlak nodig is voor alle dingen die gebruikt worden.

Op de website www.voetenbank.nl krijgt u uitleg hoe de voetafdruk wordt berekend, kunt u zien welke landen [welke voetafdruk](#) hebben. Ook staan er [tips](#) hoe u uw voetafdruk kunt verkleinen.

Bron: www.voetenbank.nl

Green Seat

Een initiatief dat de uitstoot van CO₂ ten gevolge van vliegreizen probeert te compenseren is Green Seat. Hierna enige toelichting over dit programma.

Green Seat is een programma dat aan luchtreizigers de mogelijkheid biedt de schadelijke uitstoot van broei- en kasgassen van gevlogen kilometers te compenseren. Green Seat werkt hiervoor samen met stichting Face. Face investeert in de aanplant, het beheer en de bescherming van bossen. De bomen in die bossen slaan koolstof op in het hout, waardoor de schadelijke uitstoot van de vliegreis teniet wordt gedaan. Op deze manier wordt de opwarming van de aarde door het broeikaseffect tegengegaan.

Hoe werkt Green Seat?

Green Seat berekent op basis van uw geplande vliegreis de hoeveelheid bomen die nodig zijn om de uitgestoten broeikasgassen van uw reis te compenseren. Green Seat koopt hiertoe geen bomen, maar CO₂ credits. De CO₂ credits zijn verhandelbare eenheden van vastgelegde CO₂ in bomen. Deze credits worden omgerekend naar het aantal groeiende bomen dat nodig is om in één jaar uw uitstoot te compenseren.

De bomen in de diverse bosprojecten van Face leggen CO₂ vast. De projecten worden gecertificeerd en de hoeveelheid CO₂ geverifieerd door een onafhankelijke organisatie, SGS (Société Générale de Surveillance). Na aftrek van een zekerheidsbuffer wordt de hoeveelheid CO₂ uitgegeven in verhandelbare CO₂ credits. Deze credits worden geadmistreerd en verrekend door het Climate Clearing House van de Triodos Bank.

Op de website www.greenseat.be kan je je bijdrage berekenen. Na het ingeven van je bestemming wordt het aantal vliegkilometers berekend en op basis daarvan het aandeel in de CO₂ uitstoot. Deze uitstoot wordt dan omgerekend in de prijs van aantal bomen nodig om de uitstoot te compenseren.

3. Inspelen op kwaliteitseisen van de toerist

Wanneer producten duurzaam zijn en tevens beantwoorden aan de kwaliteitseisen van de toerist, hoeft het product niet aangeprezen te worden met de argumenten dat het duurzaam of milieuvriendelijk of verantwoord is. De toerist zal die producten kiezen omwille van hun kwaliteit. Een voorbeeld ter verduidelijking: de Thalys is voor de verplaatsing van Brussel naar Parijs een sterke concurrent geworden van het vliegtuig omdat hij kwalitatief aantrekkelijker is (reistijd, comfort,...) en niet omdat hij minder belastend is voor het milieu.

Het inspelen op de kwaliteitseisen van de toerist kan ook op een meer expliciete manier. Het bekendste voorbeeld van deze strategie is de Blauwe Vlag (zie hoofdstuk 4). De Blauwe vlag wordt toegekend aan zaken die de toerist hoog waardeert: propere stranden, proper zwemwater, propere jachthavens. Op dit moment geniet de Blauwe Vlag echter nog te weinig bekendheid bij het grote publiek zodat de keuze van de toerist nog maar weinig beïnvloed wordt door de aanwezigheid van een Blauwe Vlag. Wanneer meer toeristen kiezen voor stranden en jachthavens met dit ecolabel, mag verwacht worden dat er bij concurrerende bestemmingen meer concurrentiedruk zal ontstaan om dezelfde kwaliteit na te streven.

HOOFDSTUK 4: ECOLABELS EN GEDRAGS-CODES

1. Wat zijn ecolabels?

Een toeristisch ecolabel, ook wel milieukeurmerk genoemd, is een certificering die een toeristische onderneming behaalt en waaruit blijkt dat er (veel) inspanningen geleverd zijn om de impact van de toeristische activiteit op het milieu te beperken of dat de vooropgestelde basisstandaard werd behaald.

Er zijn tal van ecolabels, elk met eigen strikte standaardnormen die moeten behaald worden. Enkele voorbeelden van ecolabels: De Blauwe Vlag (Internationaal label voor water in badplaatsen, jachthavens en zwembijvers), VISIT (groepering van 10 ecolabels), Green Key (Denemarken), Les Clefs Vertes (Frankrijk – voor campings), Green Globe, Iso 14000,...

In Vlaanderen is vanaf 2007 de Groene Sleutel operationeel voor campings. In de daaropvolgende jaren zal dit internationale label ook uitgewerkt worden voor hotels, recreatiedomeinen en groepsaccommodaties.

In Nederland wordt het label de Milieubarometer ook de Groene Sleutel.

Meer info: www.green-key.org

Ecolabels spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van duurzaam toerisme omdat de toeristische onderneming via dit normeringssysteem gedwongen wordt na te denken over en maatregelen te nemen in verband met managementaspecten (milieu, human resources, ...)

2. Voorbeelden en toelichting van toeristische ecolabels

Hierna gaan we in op enkele veel voorkomende ecolabels.

- De Blauwe Vlag

De Blauwe Vlag is een kwaliteitslabel voor zuiver zeewater, nette, hygiënische en veilige stranden en jachthavens.

Het internationale secretariaat is gevestigd in Kopenhagen.

De Blauwe Vlag is een initiatief van de non-profit organisatie 'Foundation for Environmental Education (FEE)'. Deze organisatie telt ledenorganisaties uit 25 landen uit Europa en Zuid-Afrika.

Het label 'De Blauwe Vlag' houdt rekening met 27 criteria voor de volgende aspecten:

- *Kwaliteit van het water
- *Informatieverstrekking naar het publiek toe
- *Beheer en management van strand en jachthaven
- *Veiligheidsaspecten

Sommige van deze richtlijnen zijn dwingend, andere zijn richtinggevend.

Het label wordt toegekend voor het seizoen in kwestie. Het volgende seizoen wordt opnieuw nagegaan of aan de richtlijnen voldaan is.

Meer info: <http://www.bondbeterleefmilieu.be/blauwevlag/>

- Green Key

De **Green Key (Groene Sleutel)** is een internationaal eco-label voor toeristische producten. Het werd in 1994 ontwikkeld voor hotels in Denemarken, en later ook toegepast in campings in Frankrijk (1998). Momenteel is de Green Key operationeel in 6 landen voor allerlei toeristische accommodatie (hotels, kampeerterrainen, jeugdherbergen, restaurants, enz...). De Green Key wordt internationaal gecoördineerd door FEE (Stichting voor milieu-educatie in Europa), die ook de Blauwe Vlag coördineert. De Green Key heeft net zoals andere labels oog voor management en technische aspecten, maar verschilt van andere labels door zijn bijzondere aandacht voor milieu-educatie. Het betreft zowel het management en het personeel, als de gasten en leveranciers bij milieuzorg binnen het bedrijf. De Green Key wordt in elk land beheerd door een stuurgroep, waarin zowel de overheid, NGO's als bedrijven vertegenwoordigd zijn.

- Label Vert

De actie 'Label Vert' gestart in 1999 door de toeristische federatie van Belgisch Luxemburg, heeft als doel de logieseigenaars die het milieu respecteren te belonen.

De toerist die een verblijf uitkiest dat het label verkregen heeft, is er zeker van dat de natuur en het milieu er geëerbiedigd worden. Alles wordt gedaan om het water en de energie te sparen, maar ook het afval wordt gesorteerd en men gebruikt recycleerbare producten evenals streekproducten. De natuuroorden worden beheerd

met alle respect voor het milieu; o.a. wordt er voorrang gegeven aan plaatselijke gewassen en boomsoorten.

De maatregelen hebben betrekking op:

- *natuuroorden en het welzijn
- *eco-verbruik
- *afvalbeheer
- *waterbeheer
- *energiebeheer
- *vorming van het personeel en informeren van de gasten

Meer info: <http://www.ftlb.be/FR/presse/Critereslabelvert.htm>

- VISIT

VISIT is een samenwerkingsverband van 10 toeristische milieukeurmerken in Europa. VISIT staat voor Voluntary Initiatives for Sustainability in Tourism. De gezamenlijke campagne moet bijdragen tot een grotere bekendheid bij de toerist en bij de reisindustrie van die accommodaties, die zich inspannen op milieugebied. Daarnaast werkt Visit aan de totstandkoming van een gemeenschappelijke set van criteria voor de toekenning van een toeristisch milieukeurmerk.

Bemerkingen van het Infopunt Duurzaam Toerisme:

a: We zien hoe langer hoe meer men samenwerkt om te komen een gemeenschappelijk ecolabel. Voor de toerist en de reisindustrie is het niet altijd mogelijk om wijs te geraken uit de verschillende labels met elk hun eigen criteria.

b: Het accent van dit VISIT-label ligt vooral op het milieu aspect (water- en energie-verbruik, afvalbeheer, bescherming van natuur en gebruik van het openbaar vervoer. Het aspect 'visitorsmanagement' lijkt minder aan bod te komen.

Meer info: <http://www.yourvisit.info/>

- De Bloem

Het *Europees Ecolabelsysteem* 'De Bloem' is een instrument dat de producenten stimuleert om milieuvriendelijke producten te ontwerpen.

Een toeristische accommodatie kan een 'Bloem' krijgen door aan bepaalde criteria (verplichte en optionele) te beantwoorden. Deze criteria beperken de belangrijkste milieueffecten van de drie fasen van de levenscyclus van de dienst (aankoop, dienstverlening en afvalvorming). De verplichte criteria hebben betrekking op:

- het beperken van energiegebruik, watergebruik en afvalproductie;
- het stimuleren van het gebruik van hernieuwbare hulpbronnen en van stoffen die minder gevaarlijk zijn voor het milieu;
- het bevorderen van milieucommunicatie en -educatie.

De criteria voor dit nieuw label werden door de Europese Gemeenschap goedgekeurd op 14 april 2003. In september 2003 zijn er twee accommodaties waaraan het ecolabel toegekend werd, een hotel in Rhodos (Griekenland) en een hotel in Hytter (Noorwegen). In België behandelt het Belgisch Ecolabelcomité, een onderdeel van de Federale Overheidsdienst voor Leefmilieu, de aanvragen voor dit ecolabel. Tot hiertoe hebben er zich in Vlaanderen nog geen accommodaties aangemeld.

3. Wat zijn gedragscodes?

Een gedragscode, code of conduct, is een set van richtlijnen, standaardnormen volgens dewelke mensen zich dienen te gedragen bij de uitoefening van hun activiteiten..

Een ethische gedragscode (binnen toerisme) zijn aanbevolen richtlijnen om een goed gedrag op vlak van natuur en milieu en het sociaal-culturele uit te lokken en zich dus op een duurzame wijze te gedragen.

Hoewel een goed principe wordt de kritiek soms geformuleerd dat gedragscodes nogal vaag en vrijwillig op te volgen zijn. Er is geen controlebaarheid om na te gaan of de richtlijnen in praktijk worden toegepast.

4. Voorbeelden en toelichting van veel gehanteerde gedragscodes

Hierna gaan we in op enkele veel gehanteerde gedragscodes.

- Mondiale ethische code voor toerisme (UNWTO)

Met de bedoeling het natuurlijk milieu en het cultureel erfgoed van de wereld te beschermen tegen de voortdurende groei van het internationaal toerisme werd door de World Tourism Organisation (UNWTO) de Global Code of Ethics for Tourism opgesteld. De 10 principes van deze code zijn:

10 principes van de mondiale ethische code voor toerisme

1. Wederzijds begrip en respect
2. Individuele en collectieve voldoening
3. Duurzame ontwikkeling
4. Recht op en zorgplicht voor cultureel erfgoed
5. Nut voor gastlanden
6. Verplichtingen van stakeholders bij toeristische ontwikkeling
7. Recht op toerisme
8. Vrijheid van beweging
9. De toeristenindustrie
10. Implementatie

Bron: <http://www.world-tourism.org/projects/ethics/principles.html>

Hierna lichten we de tien principes toe.

1. Wederzijds begrip en respect

De UNWTO gaat ervan uit dat verantwoordelijk toerisme gebaseerd is op universele ethische waarden en een tolerante, respectvolle houding tegenover de diversiteit van religieuze, filosofische en morele waarden.

2. Individuele en collectieve voldoening

Toerisme is een activiteit die meestal geassocieerd wordt met rust en ontspanning, sport en toegang tot cultuur en natuur. Deze activiteit moet voorbereid en uitgevoerd worden opdat men er individuele en collectieve voldoening aan ontleent. Wanneer dit onbevooroordeeld gedaan wordt, is toerisme een unieke manier om zich te ontplooien en te komen tot wederzijdse tolerantie. Bovendien biedt toerisme de mogelijkheid om de verschillen tussen volkeren en culturen te leren kennen. Toeristische activiteiten dienen de gelijkheid van vrouwen en mannen te respecteren, zij dienen de mensenrechten te bevorderen en met name de individuele rechten van de kwetsbaarste groepen, zoals kinderen, ouderen, gehandicapten, etni-

sche minderheden en inheemse bevolking. De exploitatie van mensen, in welke vorm ook, is in strijd met de fundamentele doelstellingen van toerisme.

3. Duurzame ontwikkeling

Alle actoren die te maken hebben met de ontwikkeling van toerisme moeten zorgdragen voor het behoud van het natuurlijk milieu om te komen tot een gezonde, voortdurende en duurzame economische groei, zodat niet alleen voldaan kan worden aan de wensen en behoeften van huidige, maar ook van toekomstige generaties.

4. Cultureel erfgoed

Toeristische bezienswaardigheden behoren tot het gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid. De gemeenschappen waarin deze bezienswaardigheden zich bevinden, hebben speciale rechten op deze bezienswaardigheden, maar ook een zorgplicht.

5. Nut voor gastlanden

De inheemse bevolking moet betrokken worden bij toeristische activiteiten en op eerlijke wijze delen in de economische, sociale en culturele opbrengsten die hieruit voortvloeien. Zij hebben vooral ook recht op banen die een direct of indirect gevolg zijn van die activiteiten. Bij gelijke capaciteiten verdienen lokale arbeidskrachten de voorkeur.

6. Verplichtingen van stakeholders bij toeristische ontwikkeling

Toeristische professionals hebben de plicht toeristen objectief en eerlijk te informeren over de plaatsen van bestemming en de reis, accommodatie en het verblijf. Zij moeten samen met de lokale autoriteiten zorgen voor zekerheid, veiligheid, voorkomen van ongevallen, beschermen van de gezondheid en veilig voedsel voor hun klanten...

7. Recht op toerisme

Iedere bewoner op aarde heeft evenveel recht om rechtstreeks en persoonlijk de rijkdommen op aarde te ontdekken en ervan te genieten.

8. Vrijheid van beweging

Overeenkomstig nationale en internationale wetgeving moeten toeristen en bezoekers vrijelijk kunnen bewegen in hun eigen land en van het ene land naar het andere.

9. De toeristenindustrie

De fundamentele rechten van gesalarieerde werknemers en zelfstandigen in de toeristenindustrie en verwante sectoren moeten gewaarborgd worden onder de supervisie van de nationale en lokale overheden. Dit geldt zowel voor de landen van herkomst als voor de gastlanden.

10. Implementatie

De publieke en particuliere stakeholders in de ontwikkeling van toerisme moeten samenwerken bij de implementatie van deze principes en de effectieve toepassing daarvan controleren.

Voor het implementeren, toepassen en evalueren van de Global Code of Ethics for tourism is een commissie in het leven geroepen met de naam World Committee on Tourism Ethics. Deze commissie vervult de rol van mondiale 'waakhond' voor problemen bij de implementatie van de ethische code en de voorgestelde oplossingen.

Bron: Gras-Dijkstra, S., Ethiek in toerisme, Toerboek, 2003.

Naast UNWTO zijn ook diverse niet-gouvernementele organisaties (NGO's) belangrijk geworden als actoren in het toerisme en zijn actief op het gebied van duurzame ontwikkeling. Hierna geven we het voorbeeld van de gedragscode van Tourism Concern.

- **Tourism concern: code of conduct**

Het Britse Tourism Concern is een niet-gouvernementele organisatie die sinds 1989 bezig is met mensen bewust te maken van de negatieve gevolgen van toerisme, zowel op het gebied van het milieu als op economisch, cultureel en sociaal gebied. Om dit te verbeteren voert deze NGO actie voor ethisch toerisme op basis van 'fair trade'. De meeste leden van Tourism Concern zijn enthousiaste reizigers, die als belangrijkste doel nastreven dat toerisme even goed moet zijn voor de bewoners van de toeristische bestemmingen als voor de vakantiegangers. Tourism Concern werkt overal ter wereld met mensen samen ter bevordering van toerisme dat voordeel oplevert voor de lokale gemeenschappen. Bovendien werkt Tourism Concern samen met de toeristenindustrie om die aan te sporen de principes van 'fair trade' in de praktijk te brengen.

De gedragscode van Tourism Concern legt de nadruk op volgende punten:

- bereid je voor op de bestemming die je bezoekt door reisgidsen te lezen en andere bronnen er op na te slaan. Gebruik reisgidsen als een startpunt, maar niet als de enige waarheid. Kijk ook na wat de gedrags- en kledingcodes in de bestemming zijn;
- denk erover na waar je geld naartoe vloeit. Onderhandel over prijzen als dat de gewoonte is, maar overdrijf niet en betaal een eerlijke prijs. Probeer ook zoveel mogelijk lokaal te spenderen (lokaal eten, drinken, lokale gidsen, lokale accommodatie....);
- observeer en respecteer de lokale cultuur en tradities. Wees discreet over uw persoonlijke mening betreffende culturele verschillen. Wees geïnformeerd over de wetten en de houding ten opzichte van drugs en alcohol;
- minimaliseer je voetafdruk. Dit houdt in dat je je ecologische impact zo klein mogelijk maakt op het vlak van afval, watergebruik, elektriciteit en energiegebruik,... Respecteer de regels i.v.m. fauna en flora;...

- **ECPAT-Code of Conduct**

De ECPAT-gedragscode voor de reisindustrie heeft als doel kinderen beter te kunnen beschermen tegen seksuele uitbuiting in toerisme. Je kunt je de vraag stellen of er een verband bestaat tussen beide.

Nee, er bestaat geen directe relatie tussen de seksindustrie en de reisindustrie. Je kunt bij ons geen 'kinderseksreis' boeken bij een reisbureau. Maar reisorganisaties vervoeren wel mensen naar (vakantie)bestemmingen, waar sommigen, ver weg van huis en in een vreemde omgeving, in de verleiding komen om gebruik te maken van de diensten van minderjarige prostituees. Ook bezoeken reisorganisaties vaak redlight districts, waar kinderen in clubs en bars voor of achter de schermen misbruikt worden en maken ze gebruik van hotels waar kinderen soms aangeboden worden voor seks. En de sekstoerist maakt op zijn beurt gebruik van faciliteiten van de reisindustrie: bij het regelen van de reis, het boeken van een ticket, tijdens de vliegreis, bij het boeken van een hotel, etcetera.

Veel mensen zouden zich anders gedragen wanneer ze meer van dit probleem zouden afweten. Als ze zouden weten dat kinderprostitutie niet alleen in Thailand en op de Filippijnen voorkomt, maar een wereldwijd probleem is. Dat het vaak gaat om kinderen van 14, 15, 16, 17 jaar die een praatje met je aanknopen op het strand of in een bar en die zich voordoen als vakantie vriendinnetje, maar zich feitelijk prostitueren voor geld. Het is vaak geen duidelijk zwart-wit plaatje. Als mensen beter geïnformeerd op reis zouden gaan, zou veel misbruik voorkomen kunnen worden.

De reisindustrie kan hierin een belangrijke rol spelen. Zij kunnen mensen op verschillende manieren voorlichten over kinderprostitutie in relatie tot reizen. Reisorganisaties kunnen bijvoorbeeld een tekst hierover in de reisbrochure te zetten en op hun website. Vliegtuigmaatschappijen kunnen een voorlichtingsfilmpje over deze problematiek in het vliegtuig laten zien. Reis(bege)leiders en gidsen kunnen hun klanten op risicobestemmingen voorlichten over de plekken waar ze beter niet kunnen komen als ze niet met kinderprostitutie geconfronteerd willen worden. Dit zijn allemaal preventieve maatregelen die de reisindustrie kan nemen om kinderen beter te beschermen tegen seksuele uitbuiting. De organisatie ECPAT, die wereldwijd campagne voert tegen seksuele uitbuiting van kinderen, heeft een gedragscode voor reisorganisaties ontwikkeld, waarin een aantal van dit soort maatregelen zijn opgenomen.

Mensen voelen zich over het algemeen vaak machteloos als het om dit soort wereldwijd voorkomende problematiek gaat. Maar er zijn wel degelijk dingen die je kunt doen om kinderprostitutie tegen te gaan:

- Je kunt zorgen dat de bewustwording van mensen uit je omgeving over commerciële seksuele uitbuiting van kinderen toeneemt, door hierover te praten met vrienden, familie, collega's.
- Je kunt de reisorganisatie waar je je reis boekt aangeven dat je er prijs op stelt dat je voorafgaand aan je reis graag goed voorbereid bent, wat ook inhoudt dat je weet waar je niet naartoe moet als je niet met seksuele uitbuiting van kinderen geconfronteerd wilt worden.
- Vermijd risicogebieden. Blijf weg uit discotheken, bars en bordelen waar kinderen aanwezig zijn, uit hotels waar kinderen met gasten mee naar de kamer gaan en massagesalons waar kinderen werken.
- Je kunt je ongenoegen kenbaar maken mocht je situaties tegenkomen waarin kinderen seksueel misbruikt worden. Je kunt dan overleggen met je reisleider of reisgenoten wat je kunt doen. Indien mogelijk kun je het melden bij je hotel, de ambassade of bij de lokale politie.

Bron: www.vakantiespiegel.nl en www.ecpat.net

Ook binnen bepaalde kleinere koepelorganisaties of intern in ondernemingen gelden soms gedragscodes. Voorbeeld: [gedragscode](#) van de Beroeps Federatie Natuursport Ondernemingen en van ABTO.

Conclusie

Uit deze eerste aanzet blijkt reeds duidelijk dat duurzaam toerisme zeer vele facetten heeft. In de syllabus worden een aantal punten op een rij gezet op het vlak van definities, terminologie en bronnenmateriaal. Tevens geven we aan op welke manier reis(bege)leiders en gidsen een bijdrage kunnen leveren aan duurzaam toerisme en hoe ze de boodschap van duurzaam toerisme kunnen overbrengen aan de klant.

Het spreekt voor zich dat elke reis(bege)leider en gids het verhaal van duurzaam toerisme dient aan te passen aan zijn/haar specifieke opdracht. Reis(bege)leiders in verre afstandsbestemmingen zullen andere klemtonen leggen dan gidsen actief in Vlaanderen. We beschouwen deze syllabus als vertrekbasis die aangevuld kan worden met praktijkvoorbeelden die van toepassing zijn op het specifieke werkveld van de reis(bege)leider of gids.

Bijlage 1:

Mijn jaarlijks energieverbruik excl. reizen

		<i>Mijn jaarlijks huishoudelijk verbruik</i>	<i>Mijn jaarlijks huishoudelijk energieverbruik in MJ</i>
Direct jaarlijks energieverbruik			
Elektriciteit	1 kWh = 10 MJ	kWh	MJ
Aardgas	1 m ³ = 32,258 MJ	m ³	MJ
Stookolie	1 l = 35,8 MJ	l	MJ
Subtotaal			MJ
Indirect energieverbruik door vervoer (excl. reizen)		Jaarlijks aantal km	
Vliegtuig tot 500 km	2,8 MJ/reizigerkm		
Vliegtuig 500 - 1000 km	2,5 MJ/reizigerkm		
Vliegtuig meer dan 1000 km	2,4 MJ/reizigerkm	km	MJ
Trein binnenland	1,0 MJ/reizigerkm	km	MJ
Stadsbus, tram, metro	1,8 MJ/reizigerkm	km	MJ
Auto lange afstand	3,1 MJ/voertuigkm	km	MJ
Auto stadsrit	4,4 MJ/voertuigkm	km	MJ
Motor	2,6 MJ/voertuigkm	km	MJ
Bromfiets	1,1 MJ/voertuigkm	km	MJ
Fiets	< 0,2 MJ/voertuigkm	km	MJ
Subtotaal		km	MJ
TOTAAL		km	MJ

Mijn jaarlijks energieverbruik door reisverplaatsingen

		<i>Mijn afstanden</i>	<i>Mijn energieverbruik in MJ</i>
Vliegtuig tot 500 km	2,8 MJ/reizigerkm	km	MJ
Vliegtuig 500 - 1000 km	2,5 MJ/reizigerkm	km	MJ
Vliegtuig meer dan 1000 km	2,4 MJ/reizigerkm	km	MJ
Trein binnenland	1,0 MJ/reizigerkm	km	MJ
Trein buitenland	0,78 MJ/reizigerkm	km	MJ
Touringcar	0,44 MJ/reizigerkm	km	MJ
Boot	1,86 MJ/reizigerkm	km	MJ
Auto lange afstand	3,1 MJ/voertuigkm	km	MJ
Auto met caravan	3,88 MJ/voertuigkm	km	MJ
Motor	2,6 MJ/voertuigkm	km	MJ
Bromfiets	1,1 MJ/voertuigkm	km	MJ
Fiets	< 0,2 MJ/voertuigkm	km	MJ
TOTAAL		km	MJ

Vergeet niet het energiebeslag per voertuigkilometer te delen door het aantal inzittenden om het energiebeslag per reizigerkilometer te bekomen.

Ter informatie

- Een gemiddeld Vlaams gezin van vier mensen gebruikt ongeveer per jaar 3000 liter stookolie en 3500 kWh elektriciteit. Samen is dat goed voor ongeveer 65.000 MJ.
- 1 megajoule (MJ) = 0,10 kilowattuur (kWh) elektriciteit, 0,031 kubieke meter (m³) aardgas, 0,028 liter (l) benzine.
- De basisgegevens zijn ontleend aan 'Energiebewust consumeren' (Ministerie van VROM, Den Haag, 1998).

